

PŘEHLED JUDIKATURY

ve věcech smluvní pokuty

(s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)

Seřadil

PAVEL HORÁK

PŘEHLED JUDIKATURY

ve věcech smluvní pokuty

PŘEHLED JUDIKATURY

ve věcech smluvní pokuty

(s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)

**Sestavil
Pavel Horák**

Vzor citace: Horák, P. Přehled judikatury ve věcech smluvní pokuty (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku). Wolters Kluwer ČR, a. s., Praha, 2013, s. 492.

Právní stav citované judikatury byl uzavřen ke dni 1. 6. 2013.

© Wolters Kluwer ČR, a. s., 2013

ISBN 978-80-7478-330-2 (brož.)

ISBN 978-80-7478-331-9 (e-pub)

Všechny naše publikace si můžete objednat na adrese:

Wolters Kluwer ČR, a. s., U Nákladového nádraží 6, 130 00 Praha 3

tel.: 246 040 400, fax: 246 040 401, e-mail: obchod@wkcr.cz, www.wkcr.cz

PŘEHLED JUDIKATURY
ve věcech smluvní pokuty
(s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)

Předmluva	11	IV. URČITOST VYMEZENÍ	
Seznam použitých zkratk	13	ZAJIŠŤOVANÉ POVINNOSTI	54
 SMLUVNÍ POKUTA OD ŘÍMSKÉHO		Úvodní poznámky	54
PRÁVA K NOVÉMU OBČANSKÉMU		12. Zajištění smluvní nebo zákonné	
ZÁKONÍKU (Úvodní poznámky		povinnosti	56
k institutu smluvní pokuty)	15	13. Zajištění všech povinností hlavního	
 I. UJEDNÁNÍ O SMLUVNÍ		závazku	58
POKUTĚ	19	14. Zajištění neurčitého „porušení	
Úvodní poznámky	19	smluvního vztahu“ smluvní	
1. Smluvní pokuta a příslušenství		pokutou	62
pohledávky	21	15. Neurčité vymezení povinnosti	
2. Účel smluvní pokuty v občanském		zajišťované smluvní pokutou	64
právu	23	16. Smluvní pokuta zajišťující neurčité	
3. Povaha smluvní pokuty		„porušení smluvního vztahu“	66
v občanskoprávních vztazích	27	17. Určité vymezení povinností zajištěných	
4. Vznik nároku na smluvní pokutu		smluvní pokutou	68
při nezaviněném porušení smluvní		18. Neurčité vymezení zajišťované	
povinnosti	29	povinnosti ve smlouvě o dílo	72
5. Podmínky platnosti ujednání		19. Určitost vymezení zajišťované	
o smluvní pokutě	32	povinnosti jako podmínka platnosti	
6. Zajišťovací funkce smluvní		ujednání o smluvní pokutě	75
pokuty	35	 V. LIMITY AUTONOMIE VŮLE	
 II. FORMA SMLUVNÍ POKUTY	38	PŘI VYMEZENÍ ZAJIŠŤOVANÉ	
Úvodní poznámky	38	POVINNOSTI	79
7. Písemná forma smluvní pokuty	39	Úvodní poznámky	79
8. Přijetí návrhu ujednání o smluvní		20. Smluvní pokuta sjednaná pro případ	
pokutě oběma manžely	42	výkonu práva	81
9. Neplatnost závazku zaplatit smluvní		21. Smluvní autonomie při zajištění	
pokutu obsaženého v jednostranném		závazků	85
uznání dluhu	45	22. Autonomie vůle a přezkoumatelnost	
 III. STRANY UJEDNÁNÍ O SMLUVNÍ		smluvní pokuty	88
POKUTĚ	47	23. Vázání zaplacení smluvní pokuty	
Úvodní poznámky	47	na odstoupení od smlouvy	89
10. Strany ujednání o smluvní pokutě	48	24. Nemožnost sjednat smluvní pokutu	
11. Předpoklady vzniku zajišťovacího		jako podmíněnou	93
závazku	50	25. Smluvní pokuta vázaná na nevzdání	
		kolaudačního rozhodnutí	96
		26. Výklad ujednání o vzniku práva	
		na smluvní pokutu	99
		27. Zajištění pohledávky z odpovědnosti	
		za škodu smluvní pokutou	103

28.	Smluvní pokuta sjednaná po uzavření subdodavatelské smlouvy	104	50.	Smluvní ujednání o „účtování sankce“	158
29.	Povinnost k zaplacení smluvní pokuty při porušení smluvní povinnosti	106	VII. URČENÍ SMLUVNÍ POKUTY	162	
30.	Výpověď smlouvy jako výkon práva a smluvní pokuta	110	Úvodní poznámky	162	
31.	Neplatnost smluvní pokuty sjednané pro případ výkonu práva	114	51.	Smluvní pokuta určená z ceny hlavní smlouvy	163
32.	Smluvní pokuta za porušení povinnosti součinnosti	116	52.	Odstranění neurčitosti předmětu smluvní pokuty výkladem	167
33.	Vzniku nároku na smluvní pokutu při porušení povinnosti součinnosti podle § 520 obč. zák.	120	53.	Výše smluvní pokuty závislá na hrubém ročním příjmu zaměstnance	168
34.	Vliv následné nemožnosti plnění budoucí smlouvy na smluvní pokutu	122	54.	Výše smluvní pokuty stanovená procentem z ceny díla	170
35.	Smluvní pokuta vázaná na (ne)ukončení díla	123	55.	K tzv. procentuální smluvní pokutě ...	173
36.	Smluvní pokuta a zajištění nájemného	125	56.	Sjednání smluvní pokuty ve vazbě na běh času	176
37.	Nezaviněné porušení zajišťované povinnosti	128	VIII. VÝŠE SMLUVNÍ POKUTY	179	
38.	Smluvní pokuta v leasingové smlouvě	129	A. Smluvní pokuta v rozporu s dobrými mravy	180	
39.	Nevrácení zálohy jako smluvní pokuta	132	Úvodní poznámky	180	
40.	Pravomoc starosty obce sjednat smluvní pokutu	135	57.	Výkon práva na zaplacení smluvní pokuty v rozporu s dobrými mravy ...	181
41.	Započtení pohledávky úpadcem	138	58.	Zkoumání platnosti ujednání o smluvní pokutě z hlediska dobrých mravů	182
42.	Vztah zástavního práva a smluvní pokuty	140	59.	Přiměřenost smluvní pokuty ve výši 1 % denně z dlužné částky	189
43.	Odstupné v nájemní smlouvě pro případ výpovědi	145	60.	Ujednání o nepřiměřené smluvní pokutě pro případ neplacení nájemného	193
VI. OZNAČENÍ UJEDNÁNÍ O SMLUVNÍ POKUTĚ	147	61.	Výše smluvní pokuty a dobré mravy	198	
Úvodní poznámky	147	62.	Neplatné ujednání o smluvní pokutě pro rozpor s dobrými mravy v obchodních závazkových vztazích ...	198	
44.	K výkladu pojmu „penále“	147	63.	Uplatnění nároku na zaplacení smluvní pokuty a dobré mravy	202
45.	Úroky z prodlení jako sankce v obchodních vztazích	150	64.	K pojmu „dobré mravy“ podle občanského zákoníku	203
46.	Úroky z prodlení jako smluvní pokuta	151	65.	Výše smluvní pokuty a rozpor s dobrými mravy	207
47.	Poplatek z prodlení v obchodních vztazích	152	66.	Dobré mravy a moderace smluvní pokuty v občanskoprávních vztazích	210
48.	K pojmu „storno“. Určitost a srozumitelnost ujednání o smluvní pokutě	153	67.	Přiměřenost smluvní pokuty stanovené denní sazbou	212
49.	Ujednání o propadnutí rezervačního poplatku	155	68.	Vymáhání smluvní pokuty v rozporu s dobrými mravy	216

69.	Dobré mravy a přiměřenost smluvní pokuty	218	92.	Přiměřenost smluvní pokuty sjednané formou určité sazby za stanovenou časovou jednotku	289
70.	Přezkoumatelnost smluvní pokuty z hlediska dobrých mravů a autonomie vůle	223	93.	Moderace výsledné částky smluvní pokuty	292
71.	Smluvní pokuta ve výši desetinásobku dohodnuté ceny díla	223	94.	Moderace smluvní pokuty i bez návrhu dlužníka	295
72.	Výše smluvní pokuty odporující dobrým mravům	226	95.	Povinnost soudu využít moderační právo	297
73.	Smluvní pokuta ve smlouvě o zprostředkování a dobré mravy	226	96.	Skutečnosti nastalé po sjednání smluvní pokuty	299
74.	Smluvní pokuta dohodnutá před 1. lednem 2001	231	97.	Nemožnost moderace smluvní pokuty po jejím zániku	304
75.	Zajištění závazku smluvní pokutou a zástavním právem	236	98.	Význam majetkových práv z téhož porušení zajišťovací povinnosti pro moderaci	306
76.	Nepřiměřená výše smluvní pokuty při sjednání úroku z prodlení	239	99.	Posouzení přiměřenosti smluvní pokuty	309
77.	Smluvní pokuta ve výši trojnásobku půjčené částky	242	100.	Snížení smluvní pokuty ve výši 0,1 % denně	312
78.	Smluvní pokuta ve výši 0,25 % za den prodlení	244	101.	Hledisko „vyváženosti smlouvy“ při použití moderačního práva	315
79.	Přiměřenost smluvní pokuty ve výši 0,33 % dlužné částky denně	248	102.	Moderace smluvní pokuty v incidenčním sporu	317
80.	Smluvní pokuta ve výši 0,5 % z dlužné částky denně I	252	103.	Zmírnění smluvní pokuty	319
81.	Smluvní pokuta ve výši 0,5 % z dlužné částky denně II	256	104.	Postup soudu při snížení smluvní pokuty	321
82.	Smluvní pokuta ve výši 1 % denně	257	105.	Zmírnění smluvní pokuty	325
83.	Smluvní pokuta ve výši 1 % denně. Směnka kryjící smluvní pokutu	260			
84.	Smluvní pokuta ve výši 2,2 % týdně	262			
B.	Moderace smluvní pokuty podle obchodního zákoníku	267	IX.	VZTAH SMLUVNÍ POKUTY A PRÁVNÍ ÚPRAVY NA OCHRANU SPOTŘEBITELE	327
	Úvodní poznámky	267		Úvodní poznámky	327
85.	Aplikace § 3 odst. 1 obč. zák. jako nepřipustná moderace smluvní pokuty	268	106.	Smlouva o půjčce a palichva	328
86.	Nemožnost snížení smluvní pokuty soudem po jejím zániku započtením	271	107.	Platnost ujednání o smluvní pokutě podle § 55 a 56 obč. zák.	331
87.	Hodnota a význam povinnosti zajišťované smluvní pokutou a moderační právo soudu	274	108.	Sjednání smluvní pokuty z hlediska úpravy spotřebitelských smluv	335
88.	Kritéria přiměřenosti smluvní pokuty a moderační právo soudu	277	109.	Závazky spotřebitele ve smlouvě o zprostředkování prodeje nemovitosti a jejich zajištění smluvní pokutou	338
89.	Aplikace § 265 obch. zák.	281	X.	SMLUVNÍ POKUTA A POSTOUPENÍ POHLEDÁVKY	343
90.	Smluvní pokuta v obchodních závazcích	283		Úvodní poznámky	343
91.	Přiměřenost smluvní pokuty k výši ceny, jejíž zaplacení je zajišťováno	287	110.	Přechod práva na smluvní pokutu	343

111. Určitost předmětu postoupení pohledávky	346
XI. SMLUVNÍ POKUTA VE VZTAHU K ÚROKŮM Z PRODLENÍ A NÁHRADĚ ŠKODY	355
A. Smluvní pokuta a úrok z prodlení	355
Úvodní poznámky	355
112. Sazba úroku z prodlení	358
113. Úrok z prodlení a smluvní pokuta pro případ nezaplacení nájemného ...	363
114. Vyloučení kumulace smluvní pokuty a úroků z prodlení dohodou	366
115. Současné sjednání smluvních úroků a smluvní pokuty	372
116. Posuzování sjednané výše úroků z prodlení ve vztahu ke sjednané výši smluvní pokuty v obchodních závazkových vztazích	374
117. Úrok z prodlení ve výši 0,5 % denně	376
118. Použití zásad pro stanovení výše úroků z prodlení pro stanovení výše smluvní pokuty	382
B. Smluvní pokuta a náhrada škody ...	386
Úvodní poznámky	386
119. Uplatnění nároku na zaplacení smluvní pokuty a prokázání škody	387
120. Zajištění pohledávky z odpovědnosti za škodu smluvní pokutou	387
121. Výše škody a rozhodnutí soudu o smluvní pokutě	388
122. Vztah smluvní pokuty a § 415 obč. zák.	391
123. Nárok na zaplacení smluvní pokuty ...	393
XII. SMLUVNÍ POKUTA V PROCESNÍCH SOUVISLOSTECH	395
Úvodní poznámky	395
A. Soudní poplatek ze smluvní pokuty	399
124. Smluvní pokuta jako samostatný základ soudního poplatku	399
B. Žaloba na plnění smluvní pokuty ...	401
125. K tvrzením o uplatněném nároku na smluvní pokutu	401
126. Povinnost tvrzení o skutečnostech rozhodných pro nárok na smluvní pokutu	407
127. Uvedení doby, za kterou je smluvní pokuta požadována	412
128. Smluvní pokuta jako samostatný nárok	416
129. Důkazní břemeno o nedostatku zavinění ve vztahu ke smluvní pokutě	417
C. Rozsah přiznání smluvní pokuty rozhodnutím soudu	422
130. Nemožnost přiznání smluvní pokuty do budoucna	422
131. Přiznání práva na zaplacení smluvní pokuty procentní částkou do zaplacení	423
132. Nárok na zaplacení smluvní pokuty	426
133. Smluvní pokuta ke dni rozhodnutí soudu	429
134. Zánik povinnosti zaplatit smluvní pokutu ve smyslu § 545 odst. 3 obč. zák.	430
135. Pravomoc rozhodovat o smluvní pokutě	432
136. Usnesení o schválení smíru o zaplacení smluvní pokuty	433
137. Rozhodnutí platebním rozkazem o žalobě s několika uplatněnými nároky	434
138. Odepření výkonu práva na zaplacení smluvní pokuty podle § 265 obch. zák.	439
139. Nárok na smluvní pokutu a zásady pocitivého obchodního styku	441
140. Procesní obrana proti nároku na zaplacení smluvní pokuty	447
141. Sjednání smluvní pokuty dlužníkem v úpadku	449
142. Nárok na zaplacení smluvní pokuty ...	452
D. Exekuce pro smluvní pokutu přiznanou do budoucna	453
143. Smluvní pokuta v notářském zápisu a exekuce	453
144. Notářský zápis jako exekuční titul ...	455

E. Smluvní pokuta a promlčení	458	
145. Promlčení práva zajišťovaného smluvní pokutou	458	
146. Možnost domoci se zaplacení smluvní pokuty v případě promlčení práva jí zajištěného	461	
147. Počátek běhu lhůty u práva na zaplacení smluvní pokuty podle obchodního zákoníku	466	
		148. Promlčení smluvní pokuty sjednané mezi podnikatelem a nepodnikatelem podle obchodního zákoníku
		469
		Přehled uveřejněných judikátů podle právních předpisů
		477
		Věcný rejstřík
		485

PŘEHLED JUDIKATURY

ve věcech smluvní pokuty

(s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)

Sestavil
Pavel Horák

Předmluva

Srovnáme-li úpravu smluvní pokuty v soukromém právu od obecného zákoníku občanského z roku 1811, přes (střední) zákoník občanský z roku 1950, úpravy v hospodářském zákoníku či zákoníku mezinárodního obchodu, úpravu v občanském zákoníku z roku 1964, obchodním zákoníku z roku 1991, a dokonce po úpravu v novém občanském zákoníku účinném od roku 2014, lze říci, že po celou dobu jde o právní úpravu svým rozsahem paragrafového znění velmi stručnou a kupodivu v nosných bodech po celou dobu do značné míry podobnou.

Dalo by se proto očekávat, že za dobu těchto 200 let většina základních otázek bude již natolik vyřešena, že přehled aktuální judikatury českých soudů další otázky o výkladu právní úpravy smluvní pokuty již přinést nemůže, ale není tomu tak. Přestože v soukromém právu je smluvní pokuta v současné době upravena v občanském zákoníku toliko ve dvou ustanoveních a v obchodním zákoníku ve třech, jejich výkladem a aplikací soudy dochází v průběhu let k řešení některých otázek; mnohé však zůstávají, či naopak i v důsledku rozhodovací činnosti soudů vyvstávají. Lze tak zmínit limity autonomie vůle stran ujednání o smluvní pokutě, její sjednávání pro případy odstoupení či výpovědi smlouvy, vztah smluvní pokuty a úroků z prodlení, smluvní pokuty a náhrady škody, ujednání o smluvní pokutě ve vztahu k právní úpravě na ochranu spotřebitele, mnohé procesní otázky, jako exekuce smluvní pokuty přiznané exekučním titulem a další.

Tato publikace si neklade za cíl všechny tyto otázky vyřešit. Její ambicí je poskytnout dostatečně reprezentativní přehled judikatury ke smluvní pokutě a přispět tak k předvídatelnosti stran ujednání o smluvní pokutě, jak v jejich případném sporu bude pravděpodobně soudy rozhodováno a jak by tedy strany mohly formulaci ujednání následným sporům předejít.

Struktura publikace je vystavěna nejprve z pohledu kontraktační fáze stran ujednání o smluvní pokutě a poskytuje přehled judikatury k formě ujednání o smluvní pokutě, jejím stranám, požadavkům na určitost vymezení zajišťované povinnosti i samotné smluvní

pokuty. Pokračuje přes rozsáhlejší část řešící právě limity autonomie vůle stran ujednání o smluvní pokutě. Limity autonomie vůle stran se projevují jednak v možnostech stran „co“ zajistit (reparovat či sankcionovat), ale samozřejmě a vlastně především „jak“. V praxi tedy jakou smluvní pokutou, jakým způsobem určenou a především jakou faktickou výší. K tomu je uveden přehled judikatury k jednotlivým korektivům ve formě dobrých mravů, moderace soudem a ochranou spotřebitele. Jednu z kapitol představuje i významný vztah smluvní pokuty k dalším zajišťovacím (opět lze uvést i fakticky reparačním či sankčním) institutům, jako jsou úroky z prodlení či náhrada škody. Přehled je zakončen souborem rozhodnutí k procesním otázkám, kam lze zařadit i otázky promlčení práva na zaplacení smluvní pokuty.

Každá z kapitol je uvedena komentářem obsahujícím i odkaz na souvislosti s úpravou v novém občanském zákoníku tak, aby publikace přispěla i k předvídatelnosti rozhodování soudů o nárocích se smluvní pokutou spojených v budoucnu při aplikaci nového občanského zákoníku.

Autor

Seznam použitých zkratek

Právní předpisy:

c. ř. s.	zákon č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní)
j. n.	zákon č. 111/1895 ř. z., o vykonávání soudní moci a o příslušnosti v občanských věcech právních (jurisdikční norma)
n. o. z.	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
o. s. ř.	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
obč. zák.	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
obch. zák.	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Periodika a další prameny:

ASPI ID	označení judikátu v systému ASPI
PrRo	Právní rozhledy (vydává nakladatelství C. H. Beck)
R	Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek (vydává Nejvyšší soud v nakladatelství Novatrix, s. r. o.)
SbNSS	Sbírka rozhodnutí Nejvyššího správního soudu (vydává Nejvyšší správní soud v nakladatelství Wolters Kluwer ČR, a. s.)
SbÚS	Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky (vydává Ústavní soud v nakladatelství C. H. Beck)
SoJ	Soudní judikatura z oblasti občanského, obchodního a pracovního práva (vydává nakladatelství Wolters Kluwer ČR, a. s.)
SoRo	Soudní rozhledy (vydává nakladatelství C. H. Beck)
Soubor C	Soubor rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, rozhodnutí civilní (vydává nakladatelství C. H. Beck)
Vázný	Sbírka rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských (1919–1948), uspořádal senátní prezident soudu František Vázný

SMLOVNÍ POKUTA OD ŘÍMSKÉHO PRÁVA K NOVÉMU OBČANSKÉMU ZÁKONÍKU

Úvodní poznámky k institutu smluvní pokuty

Před samotným přiblížením institutu smluvní pokuty prostřednictvím relevantní judikatury i vzhledem k zásadním změnám, kterými soukromé právo u nás prochází, je vhodné stručně připomenout historický vývoj, jímž tento institut prošel.

Institut smluvní pokuty znalo již římské právo. Smluvní pokuta byla označována jako *stipulatio poenae*. Stipulací jako formálním verbálním kontraktem docházelo k závazku dlužníka k úhradě smluvní pokuty, nesplnil-li řádně svou určitou povinnost. Římské právo znalo tzv. pravou a nepravou smluvní pokutu. Historicky starší nepravá smluvní pokuta sloužila k vymáhání jednání nebo opomenutí, které nebylo samo o sobě předmětem právního závazku. Nepravou smluvní pokutou se proto většinou vynucovaly ty druhy plnění, které nebyly smluvně sjednány nebo neměly zřejmou majetkovou hodnotu. Pravá smluvní pokuta (pro niž je právě užíváno označení *stipulatio poenae*) oproti nepravé smluvní pokutě plnila zajišťovací funkci u již existujících závazků. Zlepšovala tak postavení věřitele. Toto ujednání umožňovalo věřiteli přímo žalovat smlouvenou částku bez nutnosti prokázání výše škody. Věřiteli vznikalo právo na plnění ze smluvní pokuty, nesplnil-li dlužník hlavní (zajišťovaný) závazek. Strany si mohly sjednat výši smluvní pokuty přesahující i hodnotu primárního závazku. Povinnost k úhradě smluvní pokuty nebyla vázána na zavinění. Šlo tedy o objektivní odpovědnost¹⁾.

Na našem území byla smluvní pokuta zakotvena v roce 1811 v obecném zákoníku občanském. Smluvní pokuta však neměla povahu zajišťovacího institutu, jak jej známe dnes, ale blížila se náhradě škody. Tato právní úprava platila na našem území až do 31. prosince roku 1950. V občanském zákoníku z roku 1950 je smluvní pokuta již systematicky řazena mezi instituty zajišťující závazky; funkčně však měla nadále povahu náhrady škody (§ 284 zák. č. 141/1950 Sb.). Občanský zákoník z roku 1950 zaváděl jako povinnost ke sjednání smluvní pokuty písemnou formu a zakazoval oproti obecnému zákoníku občanskému jiné plnění ze smluvní pokuty než v penězích. Upravoval však již moderační právo soudu (§ 286).

Smluvní pokuta byla pro oblast vztahů se zahraničními subjekty upravena v zák. č. 10/1963 Sb., zákoníku mezinárodního obchodu. V tomto zákoně není poprvé v českém právu rozlišováno mezi smluvní pokutou sjednanou pro nedodržení řádného času či místa plnění (vadné plnění) a mezi úplným nesplněním závazku. Někteří autoři v této úpravě spatřují odklon od evropských historických úprav a zároveň přerušeni kontinuity české právní úpravy²⁾.

¹⁾ Srov. více např. Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 226.

²⁾ Srov. Kovařík, Z. Smluvní pokuta. *Právní rozhledy*, 1999, č. 9, s. 455, nebo Pelikánová, I. *Komentář k obchodnímu zákoníku*. 3. díl. Praha: Linde, 1998, s. 193.

Pro vztahy tuzemských socialistických organizací byla smluvní pokuta zahrnuta v zák. č. 109/1964 Sb., hospodářském zákoníku. Smluvní pokuta byla řazena jako institut majetkových sankcí, které se dělily na zákonné majetkové sankce a smluvní majetkové sankce. Zákonné majetkové sankce byly taxativně vymezeny a jejich výše byla paušálně stanovena v jednotlivých ustanoveních tohoto zákona, věřitel měl povinnost vymáhat práva vyplývající mu ze zákonných majetkových sankcí (§ 142).

Současná účinná právní úprava smluvní pokuty má svůj základ v občanském zákoníku (§ 544 a 545), k němuž je pro obchodní vztahy v poměru speciality úprava v zákoníku obchodním (§ 300 až 302).

V občanském zákoníku je smluvní pokuta řazena do oddílu pátého, který se týká zajištění závazků. Smluvní pokuta je v občanském zákoníku konstruovaná tak, že povinnost platit smluvní pokutu není závislá na vzniku škody, ale na porušení smluvní povinnosti. Pro způsob uzavření dohody o smluvní pokutě přichází v úvahu pouze písemná forma a nezbytnou náležitostí ujednání je také stanovení výše pokuty, ta může být určena konkrétní částkou nebo stanovením způsobu jejího určení. V § 544 odst. 3 vymezuje občanský zákoník pojem penále, kterým se rozumí pokuta, která vzniká porušením právního předpisu. Pro penále se použijí ustanovení o smluvní pokutě.

Ustanovení § 545 odst. 1 představuje jeden z hlavních rozdílů mezi českou právní úpravou a úpravou jiných států kontinentálního právního systému. Toto ustanovení navazuje na úpravu, kterou zavedl do českého práva citovaný zákoník mezinárodního obchodu z roku 1963. Občanský zákoník nerozlišuje mezi smluvní pokutou sjednanou pro případ vadného plnění a smluvní pokutou sjednanou pro případ úplného nesplnění povinnosti. Česká právní úprava umožňuje věřiteli žádat vždy souběžně smluvní pokutu a sjednané plnění. Tato úprava je však dispozitivní.

Občanský zákoník ve svém § 545 odst. 2 opět dispozitivně vylučuje oprávnění věřitele žádat náhradu škody, jestliže pro dané porušení povinnosti byla sjednána smluvní pokuta. Právo na náhradu škody věřitel pozbývá i v případech, že skutečná škoda převyšuje plnění ze smluvní pokuty, znovu se ovšem jedná o dispozitivní normu a strany si mohou podmínky dohodnout odlišně. Dlužníkovi vzniká povinnost zaplatit smluvní pokutu, pokud si strany neujednají jinak, v případě, že zavíní (subjektivní odpovědnost) porušení smluvní povinnosti.

Obchodní zákoník v § 300 až 302 upravuje tzv. některá ustanovení o smluvní pokutě, která se uplatní v obchodních vztazích. Úprava v občanském zákoníku je potom k této úpravě v poměru subsidiarity.

Zatímco občanský zákoník podmiňuje vznik práva na smluvní pokutu subjektivní odpovědností, tedy zaviněním dlužníka, obchodní zákoník podle § 300 obch. zák. stanoví absolutní objektivní odpovědnost. Tento druh odpovědnosti vychází z toho, že § 300 obch. zák. vylučuje v případě povinnosti platit smluvní pokutu aplikaci § 374 obč. zák. o libe-račních důvodech z objektivní odpovědnosti.

Obchodní zákoník dále podle § 301, oproti zákoníku občanskému, přiznává soudu právo nepříměreně vysokou smluvní pokutu tzv. moderací snížit. Soud v takovém případě

vychází z hodnoty a důležitosti dané zajišťované povinnosti. Konečně ustanovení § 302 obch. zák. řeší účinky odstoupení od smlouvy na nárok na zaplacení smluvní pokuty. Z dispozitivního charakteru normy vyplývá, že samotné odstoupení od smlouvy neznamená zánik ujednání o smluvní pokutě a nárok na její zaplacení tedy nadále trvá.

Nový občanský zákoník (zák. č. 89/2012 Sb., dále jen „n. o. z.“) řadí smluvní pokutu mezi tzv. utvrzení dluhu. Nový občanský zákoník rozlišuje mezi zajištění dluhů (zástavou, ručením, bankovní zárukou, zajišťovacím převodem a dohodou o srážkách ze mzdy) a jejich utvrzení (uznáním dluhu a sjednáním smluvní pokuty). Uznání dluhu, ani smluvní pokuta totiž hospodářsky nezajišťují pohledávku věřitele, třebaže mu poskytují jiné výhody. Uznáním dluhu je dluh utvrzen v tom smyslu, že uznání dluhu zakládá právní domněnku existence dluhu.

Podle § 2010 n. o. z. tak dluh lze utvrdit ujednáním smluvní pokuty. Samotná smluvní pokuta je upravena v ustanovení § 2048 až 2052 n. o. z., a to s některými odlišnostmi od úpravy obsažené v občanském a obchodním zákoníku.

Nová úprava je vystavěna na principu objektivní odpovědnosti za porušení utvrzené povinnosti. Vychází tak ze stávající úpravy v obchodním zákoníku. Jde však o dispozitivní úpravu a smluvní strany si mohou sjednat i jiné podmínky odpovědnosti za porušení povinnosti. Smluvní pokuta může být sjednána pro případ porušení smluvené povinnosti jedné ze stran nebo i porušení jinou osobou. Strany musí smluvní pokutu sjednat v určité výši nebo sjednat způsob, jak se tato její výše určí. Věřitel může uplatňovat smluvní pokutu bez zřetele k tomu, zda mu porušením utvrzené povinnosti vznikla škoda.

Smluvní pokuta může být podle výslovného ustanovení zákona ujednána i v jiném než peněžitém plnění. Je-li ujednána smluvní pokuta, nemá věřitel právo na náhradu škody vzniklé z porušení povinnosti, ke kterému se smluvní pokuta vztahuje. Jde však opět o dispozitivní úpravu a strany si mohou dohodnout, že věřitel právo na náhradu škody z porušení smluvní pokutou utvrzené povinnosti bude mít.

Úhrada smluvní pokuty nezbavuje dlužníka povinnosti splnit dluh smluvní pokutou utvrzený. Strany si však mohou dohodnout i tzv. nepravou smluvní pokutu, jejíž zaplacení dlužníka povinnosti splnit utvrzený dluh zbavuje.

Nový občanský zákoník zavádí možnost soudu nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti až do výše škody vzniklé do doby rozhodnutí porušením té povinnosti, na kterou se vztahuje. Soud může smluvní pokutu moderovat toliko k návrhu dlužníka ze smluvní pokuty. Úpravou modrace tak opět dochází k upřednostnění úpravy obchodního zákoníku do nové úpravy oproti zákoníku občanskému, který modraci smluvní pokuty neumožňoval.

Na smluvní pokutu je pamatováno i v mnohých dalších ustanoveních nového občanského zákoníku. Podle § 2005 odst. 2 n. o. z. právo na zaplacení smluvní pokuty se nedotýká odstoupení od smlouvy. Z § 1896 n. o. z. vyplývá, že při částečném postoupení smlouvy nebo při postoupení smlouvy několika postupníkům nelze zkrátit práva postoupené strany z vedlejších doložek ve smlouvě, jako je mimo jiné ujednání o smluvní pokutě.

Podle ustanovení § 1313 n. o. z. strany mohou zvlášť ujednat, že zástavní právo zajišťuje kromě dluhu a jeho příslušenství i smluvní pokutu. Z ustanovení § 2052 pak plyne, že ustanovení o smluvní pokutě se použijí i na pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem, pro kterou se používá ustálený výraz penále. Penále stanovuje nový občanský zákoník pro případ, že pořadatel zruší zájezd ve lhůtě kratší než dvacet dnů před jeho zahájením. V takovém případě má pořadatel povinnost zaplatit zákazníkovi penále ve výši 10 % z ceny zájezdu. Právo zákazníka na náhradu škody tím není dotčeno.

Lze tak shrnout, že oproti dosavadní úpravě v občanském zákoníku a zákoníku obchodním je úprava smluvní pokuty v novém občanském zákoníku vystavěna na principu bezformálnosti (lze ji sjednat i ústně), objektivní povaze (nepřihlíží se k otázce zavinění), možnosti jejího snížení soudem (jen k návrhu dlužníka) a na tom, že může být sjednána nejen v peněžitém plnění (tedy i nepeněžitým). Konečně vlastním znakem nejen smluvní pokuty, ale i dalších závazkových ujednání, je zvýšený respekt k autonomii vůle stran, tedy k vázanosti tím, co si strany skutečně ujednaly. Ujednají-li si strany, že dlužník zaplatí věřiteli určitou částku pro případ, že nastane jiná skutečnost, než je porušení smluvní povinnosti, nepůjde podle důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku sice o smluvní pokutu, nicméně půjde o platné ujednání, které se podle okolností posoudí jako ujednání o odstupném, případně jako ujednání nepojmenované smluvní klauzule. Podrobněji, včetně rozdílů v pohledu současné judikatury na tyto otázky, srov. kapitolu VI.

I. UJEDNÁNÍ O SMLUVNÍ POKUTĚ

Úvodní poznámky

Smluvní pokuta je tradičním institutem soukromého práva, který plní v závazkových vztazích zároveň několik funkcí. V první řadě se jedná o funkci zajišťovací, která má určitou preventivní povahu, dále funkci uhrazovací, jejímž smyslem je reparace újmy věřitele a rovněž funkci sankční, představující určitý trest pro dlužníka pro případ nesplnění povinnosti, ke které se zavázal. Na význam jednotlivých funkcí se pohledy právní teorie i praxe různí. Každá z funkcí má svůj význam v jiném období sjednané smluvní pokuty.

Zajišťovací funkce smluvní pokuty působí do doby porušení zajištěné povinnosti. Má preventivní povahu. Zajištěný závazek je s větší pravděpodobností převzat odpovědně, v dobré víře a se záměrem, aby byl splněn³⁾.

Sjednáním smluvní pokuty je vytvářen určitý psychologický i ekonomický tlak na dlužníka, aby dostal svým povinnostem. Podle D. Patka preventivní působení se může také uplatnit v situaci, jejíž výskyt smluvní strany neočekávaly, ale např. vývojem času a trhu se závazkový vztah stal méně výhodným a jedna ze stran může začít kalkulovat s tím, že nedodržení povinnosti by pro ni za stávajících, modifikovaných podmínek, mohlo být ekonomicky výhodnější, kdyby nebylo ujednání o smluvní pokutě⁴⁾. Někteří autoři přímý význam zajišťovací funkce zpochybňují⁵⁾. Vždy jde samozřejmě o to, co zajišťovací povahou kdo rozumí. Podle nového občanského zákoníku lze dluh zajistit, jestliže se třetí osoba zaváže za dlužníkovu plnění, nebo dá-li někdo věřiteli majetkovou jistotu, že dlužník svůj dluh splní (§ 1986 n. o. z.). Oproti tomu lze dluh utvrdit ujednáním smluvní pokuty nebo uznáním dluhu. Chápeme-li tedy zajištění jako faktickou majetkovou garanci třetí osoby, má smluvní pokuta utvrzovací povahu. Chápeme-li však zajišťovací povahu v širším slova smyslu jako preventivní působení na dlužníka, aby i pod hrozbou dalšího plnění ve formě smluvní pokuty splnil řádně a včas zajišťovaný závazek, lze hovořit i o zajišťovací povaze smluvní pokuty. Proto i tato publikace, označuje-li jednu z funkcí smluvní pokuty jako zajištění, chápe ji tak v širším slova smyslu, i když podle nového občanského zákoníku je výslovně řazena mezi tzv. utvrzení závazků.

Splnění závazků, které si účastníci sjednali ve smlouvě, se obecně zajišťuje zajišťovacími instituty, které jsou vymezeny v oddílu pátém, části osmé občanského zákoníku (zástavní právo, zajištění závazků převodem práva, zajištění postoupením pohledávky, jistota atd.) a v dílu VI., části třetí zákoníku obchodního (smluvní pokuta, ručení, bankovní záruka, uznání závazku atd.). Právní úprava zajištění občanskoprávních i obchodně-

³⁾ Srov. Bejček, J. Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1995, č. 1, s. 31.

⁴⁾ Srov. Patěk, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 17.

⁵⁾ Srov. Eliáš, K. in Eliáš, K., a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. 1. vyd. Praha: Linde, 2008. 2. sv., s. 1566.

právních závazků sleduje cíl spočívající v posílení ekonomického, popřípadě i procesního postavení subjektů oprávněných ze závazkového vztahu (věřitelů), jejich jistotu, že povinnosti subjektů povinných (dlužníků) budou splněny a že práva věřitelů budou uspokojena řádně a včas. Vyšší míra bezpečnosti a jistoty v konkrétním závazkovém vztahu je dosahována tím, že k původnímu zajišťovanému závazkovému vztahu (základnímu) zpravidla přistupuje nový vztah zajišťovací jako vztah vedlejší (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2006, sp. zn. 32 Odo 1392/2004).

Dojde-li k porušení zajišťované povinnosti, nastupuje **funkce uhrazovací**. Její význam je dán rozsahem sjednání smluvní pokuty stranami. V této funkci se projevuje pravá podstata smluvní pokuty jako určité paušalizované náhrady škody. Právo na zaplacení smluvní pokuty má přímý vliv na právo na náhradu škody. Vždy bude ale záviset na konkrétních smluvních ujednáních. V případě, že si strany sjednají spolu s právem na smluvní pokutu i právo na náhradu škody, bude reparační funkce smluvní pokuty potlačena a její význam bude především sankční.

Sankční funkce smluvní pokuty se projevuje v tom, že smyslem smluvní pokuty nebývá jenom zlepšení postavení věřitele hrozbou plnění dlužníku a případným plněním v případě porušení povinnosti, která má nahrazovat vzniklou škodu, ale určité potrestání dlužníka. Význam smluvní pokuty jako sankce však nemá historickou oporu⁶⁾. Pokud smluvní pokuta nepokryje celou náhradu škody, nemá prakticky vůbec sankční povahu. Jestliže však v případě dohody účastníků dojde plněním smluvní pokuty k plnění přesahujícímu vzniklou škodu, realizuje se také její sankční role.

Význam mají všechny popsané funkce smluvní pokuty. Právě jejich komplexní působení přispívá jak ke splnění hlavního zajišťovaného závazku, tak v případě jeho porušení ke zmírnění dopadů pro věřitele.

Podle **nového občanského zákoníku** se rozlišuje zajištění dluhů (zástavou, ručením, bankovní zárukou, zajišťovacím převodem a dohodou o srážkách ze mzdy) a jejich utvrzení (uznáním dluhu a sjednáním smluvní pokuty). Uznání dluhu, ani smluvní pokuta totiž podle důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku hospodářsky nezajišťují pohledávku věřitele, třebaže mu poskytují jiné výhody. Uznáním dluhu je dluh utvrzen v tom smyslu, že uznání dluhu zakládá právní domněnku existence dluhu. Také smluvní pokuta utvrzuje dluh, a to tím způsobem, že dlužník je hrozbou další povinnosti (povinnosti k sankčnímu plnění) více motivován k splnění prvotní povinnosti. Funkcí obou těchto institutů nemá být dluh zajistit, jako tomu je u ručení, zástavy nebo dalších ve vlastním slova smyslu zajišťovacích institutů, ale posílit postavení věřitele jiným způsobem.

První přehled rozhodnutí je tak především věnován povaze smluvní pokuty, jejímu účelu a funkci.

⁶⁾ Srov. Kovařík, Z. Smluvní pokuta. *Právní rozhledy*, 1999, č. 9, s. 455.

1. Smluvní pokuta a příslušenství pohledávky

§ 544 odst. 1 obč. zák.

Smluvní pokuta není příslušenstvím pohledávky, ale samostatným majetkovým nárokem.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3853/2007
C 8162 – Soubor

Z odůvodnění:

Vrchní soud v O. rozsudkem ze dne 24. dubna 2007, čj. 8 Cmo 449/2006-61, ve znění opravného usnesení ze dne 30. července 2007, čj. 8 Cmo 449/2006-94, potvrdil rozsudek Krajského soudu v B. ze dne 15. června 2006, čj. 36 Cm 165/2001-36, ve výroku, jímž bylo žalované uloženo zaplatit žalobkyni částku 609 915 Kč s 0,5% úrokem z prodlení za každý den prodlení od 8. 3. 2001 do zaplacení. Vyšel ze závěru soudu prvního stupně, že mezi účastníky byla dne 24. 10. 1996 platně uzavřena smlouva o dílo na zhotovení montážních prací podle § 536 a násl. obchodního zákoníku (dále jen „obch. zák.“), podle níž se žalobkyně, jako zhotovitelka, zavázala provést pro žalovanou, jako objednatelku, dodávku stavebních a montážních prací optotrasy televizních kabelových rozvodů (dále jen „TKR“) pro PHS Na kopcích v konkrétně uvedeném rozsahu podle č. IV., bodu 1. smlouvy. Odmítl odvolací námitku žalované, že předmět smlouvy je neurčitý a nesrozumitelný s tím, že smlouva není absolutně neplatná podle § 37 odst. 1 občanského zákoníku (dále jen „obč. zák.“), jak se odvolatelka nesprávně domnívá, neboť napadené smluvní ujednání o předmětu díla je dostatečně určité a srozumitelné. Námitku posoudil navíc jako zcela účelovou, když mimo jiné již v odporu podaném dne 28. 6. 2001 žalovaná sama po-

važovala předmětnou smlouvu za platnou a tvrdila, že k odevzdání a převzetí díla podle této smlouvy došlo dne 16. 4. 1997. Z uvedeného tvrzení odvolací soud dovodil i účelovost další námitky žalované, že dílo nebylo převzato smluvně sjednaným způsobem, neboť podle odvolacího soudu nelze konstatovat, že dílo nebylo předáno a převzato řádně, jestliže vlastnoruční podpis potvrzující předání a převzetí díla J. M., oprávněného jednat za žalovanou, byl na jiné listině, než na zápisu o předání a převzetí předmětu díla. Odvolací soud se v tomto směru ztotožnil se závěrem soudu prvního stupně, že došlo k řádnému předání díla, aniž by bylo třeba blíže zkoumat, zda k převzetí díla za žalovanou stranu došlo v souladu se smlouvou, jež v čl. VIII., bodu 2. stanovila, že o předání předmětu díla se sepíše zápis, který podepíší obě smluvní strany, a tím bude předmět díla považován za splněný. Pokud tedy žalovaná dílo včas nezaplatila, ztotožnil se odvolací soud se soudem prvního stupně, že žalobkyni vznikl nárok na zaplacení smluvené ceny díla, respektive požadovaného nezaplaceného doplatku ceny díla v souladu s § 547 odst. 1 obch. zák. Na rozdíl od soudu prvního stupně, který přiznal žalobkyni i úroky z prodlení za nezaplacení požadované částky včas podle § 369 obch. zák., jestliže ve smlouvě byla v čl. VI., bodu 5. sjednána sankce za prodlení se zaplacením, nazvaná poplatek z prodlení, ve výši 0,5 % nezaplacené částky za každý den prodlení, považoval odvolací soud tuto sankci za smluvní pokutu. Uplatnila-li žalovaná nárok na snížení smluvní pokuty až v odvolacím řízení, odvolací soud dospěl k závěru, že se jedná o nově uplatněný nárok, proto moderace podle § 301 obch. zák. nepřichází v úvahu.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná dovolání, jehož přípustnost dovozuje z § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. Má za to, že rozhodnutí odvolacího soudu má

po právní stránce zásadní význam, učinil-li soud právní závěr v rozporu s hmotným právem. Nesprávnost právního posouzení podle § 241a odst. 2 písm. b) občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“) spatřuje v tom, že odvolací soud učinil nesprávný závěr o platnosti smlouvy o dílo za situace, kdy předmět díla byl sjednán neurčitě a nesrozumitelně. Namítá, že absolutní neplatnost smlouvy nemohlo zhojit ani následné jednání a prohlášení jednatelů žalované o převzetí díla k datu 16. 4. 1997. Navíc poukazuje na to, že odvolací soud nesprávně posoudil skutečnost, že zápis o odevzdání a převzetí díla nepodepsala žalovaná, objednatelka díla, ale přímo uživatel díla. Takový zápis považuje dovolatelka za neplatný právní úkon, protože smlouva nepřipouštěla, aby zápis mohl podepsat někdo jiný než zhotovitelka (žalobkyně) a objednatelka (žalovaná), resp. jejich oprávnění zástupci. Dovolatelka dále nesouhlasí ani se závěrem odvolacího soudu ohledně uplatnění moderačního práva ve smyslu § 301 obch. zák. s tím, že by požadavek účastníka na uplatnění moderačního práva byl nárokem účastníka a že jej nelze uplatnit až v odvolacím řízení. Má za to, že moderační právo přísluší soudu kdykoliv za řízení, tedy i v řízení odvolacím. Žalovaná proto navrhl, aby rozsudek odvolacího soudu byl zrušen.

(...) Podle § 544 odst. 1 obč. zák., které se použije i pro právní vztahy, na něž dopadá obchodní zákoník, sjednají-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníkovi porušením povinnosti nevznikne škoda.

Ustanovení § 301 obch. zák. stanoví, že nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, a to až

do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. K náhradě škody vzniklé později je poškozený oprávněn do výše smluvní pokuty podle § 373 a násl. obch. zák.

Odvolací soud sice správně, na rozdíl od soudu prvního stupně, dovodil, že ujednáním v čl. VI., bodu 5. posuzované smlouvy o dílo si účastníci sjednali smluvní pokutu zajišťující splnění peněžitého závazku a nikoliv výši úroků z prodlení, učinil však nesprávný závěr, že není pochybením, které může mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, jestliže soud prvního stupně v rozsudku uvedl místo poplatku z prodlení úrok z prodlení, a to s odůvodněním, že výše požadované sankce je stejná. Dospěl-li odvolací soud ke správnému závěru, který ani dovolatelka nezpochybňuje, že sjednaná sankce je v daném případě smluvní pokutou, měl rozhodnutí soudu prvního stupně zrušit a věc mu vrátit k dalšímu řízení. Žalobkyně uplatnila v žalobě nárok na zaplacení poplatku z prodlení, jakožto příslušenství žalované částky, avšak smluvní pokuta není příslušenstvím pohledávky, jako úroky z prodlení, ale samostatným majetkovým nárokem (srov. např. *Občanský zákoník, komentář*, O Jehlička, J. Švestka, M. Škárková, a kol., C. H. Beck, 6. vydání, rok 2001, str. 820). Výrok odvolacího soudu, jímž odvolací soud potvrdil výrok soudu prvního stupně o přiznání požadované sankce z titulu smluvní pokuty, nemůže být formulován jako u příslušenství pohledávky – do zaplacení. Nárok na smluvní pokutu by mohl být oprávněně uplatněn pouze do podání žaloby. Ve zbytku musí být zamítnut.

Odvolací soud dospěl rovněž k nesprávnému právnímu závěru, že námitka moderace smluvní pokuty vznesená až u odvolacího soudu je uplatněním nového

nároku, a že se proto tímto návrhem na moderaci smluvní pokuty nebude zabývat. Povinností soudu je, a to i odvolacího, posoudit, zda jsou dány podmínky moderace smluvní pokuty ve smyslu § 301 obč. zák., existují-li důvody nepřiměřenosti smluvní pokuty, bez ohledu na to, zda některý z účastníků použití moderačního práva soudu navrhne. Návrh účastníka (nikoli nárok) na snížení smluvní pokuty není uplatněním nové skutečnosti ve smyslu § 205a a 211 o. s. ř. Dovolatelkou namítané nesprávné právní posouzení použití moderačního práva odvolacím soudem je tedy důvodné.

2. Účel smluvní pokuty v občanském právu

§ 544 obč. zák.

Účelem smluvní pokuty je sankcionovat tu smluvní stranu, jež neplní své povinnosti, vést ji k řádnému plnění závazků a poskytovat náhradu straně porušením smlouvy poškozené. Je-li tedy ujednání o smluvní pokutě zařazeno do smlouvy, lze z logiky věci usuzovat, že bylo vůli smluvních stran za pomoci tohoto institutu postihnout pochybení jedné smluvní strany, a zajistit tak splnění smluvního závazku. Umožňuje-li to znění smlouvy, je tedy toto ujednání třeba vztáhnout právě ke skutečnosti spočívající v porušení smluvní povinnosti, k němuž se smluvní pokuta již ze své podstaty váže. Nevyplynou-li z řízení skutečnosti, jež by mohly poukazovat na závěr opačný, lze se domnívat, že tento výklad spíše zohledňuje vůli účastníků při uzavírání smlouvy.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2011, sp. zn. 28 Cdo 2720/2011
ASPI ID: JUD206611CZ

Z odůvodnění:

Okresní soud v Liberci rozsudkem ze dne 30. 4. 2010, čj. 54 C 212/2008-155, zamítl žalobu, již se žalobkyně po žalované domáhala zaplacení částky 1 406 162 Kč (výrok I.), a rozhodl o náhradě nákladů řízení (výrok II.). Žalované částky se žalobkyně domáhala jako bezdůvodného obohacení vzniklého na straně žalované plněním z neplatné smlouvy o smlouvě budoucí, již se žalovaná zavázala uzavřít smlouvu o prodeji ve smlouvě blíže specifikovaných nemovitostí. Žalobkyně tuto smlouvu označila za neplatnou pro neurčitost ujednání o výši kupní ceny a požadovala plnění, jež žalované na základě této smlouvy poskytla. Okresní soud dospěl k závěru, že mezi účastníky byla platně sjednána inominátní smlouva dle § 51 obč. zák. Vedle hlavního závazku uzavřít ve sjednaném termínu kupní smlouvu o převodu předmětných nemovitostí za sjednanou cenu byl sjednán i závazek akcesorický, spočívající v zajištění závazku žalobkyně smluvní pokutou dle § 544 obč. zák. Jelikož žalobkyně porušila svůj závazek tím, že se dostala do prodlení s plněním po dobu delší než tři měsíce, vznikla jí povinnost zaplatit smluvní pokutu. Žalovaná přitom řádně využila svého práva na odstoupení od smlouvy, neodstoupila však od dohody o smluvní pokutě, neboť teprve odstoupením od smlouvy vzniká nárok na smluvní pokutu. Soud zdůraznil, že v daném případě „je smluvní pokutou trestána strana porušující právo a nikoliv je využívající“. Účelem smluvní pokuty je i zajištění případné náhrady škody, smluvní pokuta odpovídající výši již zaplacených splátek kupní ceny přitom v tomto případě pouze mírně převyšuje měsíční nájemné a s ohledem na to, že žalobkyně užívala majetek žalované z titulu budoucí koupě bezplatně, je zřejmé, že smluvní pokuta v tomto případě plní i funkci reparační. V částce, v jaké plnění poskytnuté žalované odpo-

vídá jejímu právu na plnění z titulu smluvní pokuty, tj. částce 1 792 470 Kč, je třeba žalobu považovat za nedůvodnou. Co do částky 378 500 Kč, dle žalobkyně odpovídající přeplatku na nájemném, nedoplnila žalobkyně, třebaže k tomu byla soudem řádně vyzvána dle § 118a odst. 1 o. s. ř., vyličení veškerých rozhodných skutečností, a soudu tedy nezbylo, než žalobu zamítnout i v této části.

K odvolání žalobkyně přezkoumal napadené rozhodnutí Krajský soud v Ústí nad Labem, pobočka v Liberci, a rozsudkem ze dne 24. 3. 2011, čj. 29 Co 358/2010-173, je změnil tak, že žalované uložil zaplatit žalobkyni částku 1 160 084 Kč, potvrdil je v části, v jaké byla zamítnuta žaloba ohledně částky 246 078 Kč (výrok I.), a rozhodl o náhradě nákladů řízení a zaplacení soudního poplatku (výroky II. a III.). Odvolací soud přitakal soudu prvního stupně, že smluvní ujednání mezi účastníky je možno považovat za platně uzavřenou inominační smlouvu dle § 51 obč. zák., od níž posléze žalovaná odstoupila. Odvolací soud se dále zabýval ustanovením o smluvní pokutě a dovodil, že smluvní pokuta byla sjednána pro případ, že žalovaná od smlouvy odstoupí. Na daný případ přitom nedopadá judikaturou dovozený závěr, že nárok na smluvní pokutu v důsledku odstoupení od smlouvy nezaniká, vznikl-li tento nárok ještě před odstoupením od smlouvy. Byla-li pokuta sjednána pro případ výkonu práva odstoupení od smlouvy, a nikoliv pro případ porušení smluvní povinnosti, je třeba považovat toto ujednání za odporující ustanovení § 544 obč. zák., a tudíž neplatné ve smyslu § 39 obč. zák. Částku odpovídající splátkám na kupní cenu zaplaceným žalobkyní žalované (tj. 1 792 470 Kč) tedy nelze považovat za plnění poskytnuté z titulu smluvní pokuty, ale za plnění poskytnuté bez právního důvodu, tedy jde o bezdůvodné obohacení, jež je žalovaná povinna vydat žalobkyni.

Odvolací soud dále přihlédl k tomu, že část žalovaného plnění byla vymezena jako bezdůvodné obohacení žalované odpovídající přeplatku na nájemném zaplaceném žalobkyní, neshledal ovšem v této části žalobu důvodnou. Soud tedy pozměnil rozhodnutí okresního soudu v tom smyslu, že žalobě vyhověl v poměrné části odpovídající procentuálnímu podílu smluvní pokuty z celkové žalobou požadované částky, ve zbytku pak potvrdil zamítavé rozhodnutí soudu prvního stupně.

Proti rozsudku odvolacího soudu, vyjma jeho části, již bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, podala žalovaná dovolání.

(...) Zaplatit smluvní pokutu je porušení smluvní povinnosti, nelze přitom slučovat povinnost zaplatit smluvní pokutu s odstoupením od smlouvy, jež jako výkon práva nemůže být sankcionováno. Vznikl-li akcesorický závazek zaplatit smluvní pokutu před zrušením smlouvy jako závazku hlavního, nemůže dojít k jeho zániku. V čl. III. odst. 3 předmětné smlouvy bylo přitom sjednáno, že neuhradí-li kupující tři splátky kupní ceny, má prodávající právo od smlouvy odstoupit. Pro případ, že tato skutečnost nastane, byla sjednána smluvní pokuta ve výši již splacené kupní ceny. K odstoupení od smlouvy a vzniku závazku k úhradě smluvní pokuty dochází ve zcela identickém časovém okamžiku. Závazek k úhradě smluvní pokuty tedy vznikl v témže okamžiku, kdy zanikl závazek hlavní. Dovolatelka označila za nesprávný závěr odvolacího soudu, dle něž smluvní pokuta byla sjednána pro případ výkonu práva odstoupení od smlouvy, a nikoliv pro případ porušení smluvní povinnosti. Z dotčeného smluvního ujednání je zřejmé, že předpokladem vzniku povinnosti zaplatit smluvní pokutu je porušení smluvní povinnosti. Ujednání o smluvní pokutě by bylo třeba považovat za neplatné, sankciono-

valo-li by smluvní stranu za odstoupení od smlouvy. Smluvní pokuta v daném případě splňuje veškeré funkce smluvní pokuty – preventivní, uhrazující škodu vzniklou druhé smluvní straně a trestající stranu smlouvu porušující. Závěrem dovolatelka zmínila okolnost, že žalobkyně stále protiprávně užívá předmětné nemovitosti. S ohledem na předestřené argumenty pak navrhla, aby Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí odvolacího soudu a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

(...) Nejvyšší soud se ve své judikatuře opakovaně zabýval problematikou platnosti smluvních ujednání, dle nichž v případě porušení smluvní povinnosti jednou stranou vzniká druhé straně právo odstoupit od smlouvy i právo na smluvní pokutu. Je-li sjednáno, že porušení smluvní povinnosti zakládá právo jedné strany na zaplacení smluvní pokuty, a nezávisle na tom může tato strana v důsledku téhož porušení smluvní povinnosti od smlouvy i odstoupit, pak není důvodu upírat odstoupivší smluvní straně právo na zaplacení smluvní pokuty vzniklé ještě před tím, než došlo k zániku smluvních závazků (a to jak závazku hlavního, tak i závazků akcesorických) odstoupením od smlouvy (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. 23 Cdo 484/2009, či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 6. 2007, sp. zn. 26 Odo 1188/2005). Jinak je ovšem třeba posuzovat situaci, kdy je smluvní pokuta sjednána pro případ, že v důsledku neplnění povinnosti jednou stranou vzniká druhé straně právo na odstoupení od smlouvy, a pro tento případ je smluvně založeno právo odstoupivší strany požadovat smluvní pokutu. Je-li vznik povinnosti zaplatit smluvní pokutu vázán nejen na porušení smluvní povinnosti jednou stranou, ale i na následné odstoupení od smlouvy stranou druhou, pak je smluvní pokutou sank-

ciován v podstatě výkon práva odstoupení od smlouvy, pročež je takovéto ujednání třeba považovat za odporující ustanovení § 544 obč. zák. umožňujícímu sjednat smluvní pokutu pouze pro případ porušení povinnosti a jako takové za absolutně neplatné dle § 39 obč. zák. (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2004, sp. zn. 32 Odo 1113/2003, nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2009, sp. zn. 33 Cdo 1857/2008). Není přitom rozhodující, že odstoupení od smlouvy bylo vyvoláno porušením povinnosti ze strany druhé smluvní strany (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2011, sp. zn. 33 Cdo 3455/2009, či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 1. 2011, sp. zn. 23 Cdo 2575/2010). Lze tedy uzavřít, že rozhodující pro posouzení věci je zjištění, zda dle ujednání smluvních stran mělo právo žalované na smluvní pokutu vzniknout již v případě porušení povinnosti žalobkyní, nebo až tehdy, dojde-li ze strany žalované k odstoupení od smlouvy.

V čl. III. odst. 3 předmětné smlouvy, jak se podává i z odůvodnění napadeného rozsudku odvolacího soudu, bylo sjednáno, že „Pokud kupující neuhradí tři sjednané splátky, má prodávající právo od smlouvy jednostranně odstoupit. V případě, že tato skutečnost nastane, byla sjednána smluvní pokuta ve výši již splacené kupní ceny.“ V daném případě je tedy rozhodující výklad pojmu „tato skutečnost“ – zda je jím myšleno prodlení kupujícího, či následné odstoupení od smlouvy prodávajícím. Závěr odvolacího soudu, jenž se pouze na základě gramatického výkladu přiklonil k druhé z uvedených variant, však Nejvyšší soud neshledává správným.

Je-li zjišťován obsah smluvního ujednání, zejména tehdy, mohou-li vzniknout pochyby o jeho přesném obsahu, je na místě je zkoumat nejen z hlediska gramatického výkladu, ale i za pomoci jiných

interpretačních metod. Dle § 35 odst. 2 obč. zák. je právní úkony vyjádřené slovy třeba vykládat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem. Nejvyšší soud opakovaně připomněl, že toto ustanovení pro případ pochybností o obsahu právního úkonu formuluje výkladová pravidla, která ukládají soudu, aby tyto pochybnosti odstranil výkladem založeným na tom, že vedle jazykového vyjádření právního úkonu vyjádřeného slovně podrobí zkoumání i vůli jednajících osob. Jazykové vyjádření právního úkonu zachycené ve smlouvě musí být proto nejprve vykládáno prostředky gramatickými (z hlediska možného významu jednotlivých použitých pojmů), logickými (z hlediska vzájemné návaznosti použitých pojmů) či systematickými (z hlediska řazení pojmů ve struktuře celého právního úkonu). Kromě toho soud posoudí na základě provedeného dokazování, jaká byla skutečná vůle stran v okamžiku uzavírání smlouvy, přičemž podmínkou pro přihlídnutí k vůli účastníků je to, aby nebyla v rozporu s tím, co plyne z jazykového vyjádření úkonu (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 1998, sp. zn. 25 Cdo 1650/98, publikovaný v časopise *Právní rozhledy*, sešit 7/1999, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2009, sp. zn. 23 Cdo 1155/2009, či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 23 Cdo 37/2010, podobně rovněž rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. 33 Cdo 2404/2007). Rovněž v rozhodovací praxi Ústavního soudu je kladen důraz na takovou interpretaci právních úkonů, jež zohledňuje skutečnou vůli účastníků v době, kdy tyto úkony byly činěny, a jež se opírá i o jiné interpretační metody než jen gramatický výklad (srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 7. 4. 2011, sp. zn. I. ÚS 2061/08, či nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2005, sp. zn. I. ÚS 625/03).

V daném případě je záhodno přihlídnout k tomu, že účelem smluvní pokuty je sankcionovat tu smluvní stranu, jež neplní své povinnosti, vést ji k řádnému plnění závazků a poskytovat náhradu straně porušením smlouvy poškozené (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. 23 Cdo 484/2009). Již samotný termín smluvní pokuta ostatně naznačuje, že účelem tohoto institutu je sankcionování porušování smluvně převzatých povinností. Je-li tedy toto ujednání zařazeno do smlouvy, lze z logiky věci usuzovat, že bylo vůlí smluvních stran za pomoci tohoto institutu postihnout pochybení jedné smluvní strany, a zajistit tak splnění smluvního závazku. Umožňuje-li to znění smlouvy, je tedy toto ujednání třeba vztáhnout právě ke skutečnosti spočívající v porušení smluvní povinnosti, k němuž se smluvní pokuta již ze své podstaty váže. Nevyplnou-li z řízení skutečnosti, jež by mohly poukazovat na závěr opačný, lze se domnívat, že tento výklad spíše zohledňuje vůli účastníků při uzavírání smlouvy. V posuzované věci, kdy z textu smlouvy není zcela zřejmé, zda právo na smluvní pokutu mělo vzniknout při porušení smlouvy kupujícím či v důsledku odstoupení od smlouvy prodávajícím, je tedy na místě se přiklonit k výkladu zohledňujícímu představené úvahy, dle něž by povinnost zaplatit smluvní pokutu byla sankcí za porušení smluvní povinnosti kupujícím, aniž by vznik této povinnosti byl podmíněn odstoupením od smlouvy ze strany prodávajícího, pokud by ovšem z provedeného dokazování nevyplnul opačný závěr. Při tomto pohledu pak již neobstojí dosavadní závěr odvolacího soudu o neplatnosti ujednání o smluvní pokutě (srov. závěry uvedené výše i judikaturu tam odkazovanou). Posouzení věci provedené odvolacím soudem tedy Nejvyšší soud nepovažoval za správné, protože přistoupil podle § 243b odst. 2 části věty za středníkem, a odst. 3 o. s. ř. ke zrušení rozsudku odvolacího

soudu v dovoláním napadeném rozsahu a vrácení věci tomuto soudu k dalšímu řízení.

3. Povaha smluvní pokuty v občanskoprávních vztazích

§ 544 obč. zák.

Smluvní pokuta má, stejně jako úroky z prodlení a poplatky z prodlení, akcesorickou povahu. Znamená to, že bez existence hlavního (zajišťovaného) závazku nemůže platně vzniknout vedlejší (zajišťovací) závazek z dohody o smluvní pokutě. Zásadně platí, že při zániku hlavního závazku se nelze úspěšně domáhat smluvní pokuty. Smluvní pokuta ale není, na rozdíl od úroků z prodlení a poplatků z prodlení, příslušenstvím pohledávky ani opětujícím se plněním, nýbrž samostatným majetkovým nárokem. Dojde-li ke zrušení smlouvy odstoupením, zaniká sice hlavní závazek (tj. práva a povinnosti vyplývající ze smlouvy), jakož i vedlejší závazek sloužící k jeho zajištění, nezaniká však nárok na smluvní pokutu, pokud vznikl ještě před odstoupením od smlouvy (resp. před zrušením smlouvy). V důsledku porušení smluvní povinnosti totiž vznikl mezi smluvními stranami nový – dosud neexistující a původní smlouvou bez dalšího nezaložený – právní vztah, který již nemá ve vztahu k zajištěnému závazku akcesorickou povahu a na jehož existenci nemá zánik zajištěného závazku vliv.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 33 Cdo 2632/2010
ASPI ID: JUD216427CZ

Z odůvodnění:

Žalobce se po žalované domáhal zaplacení 100 000 Kč s příslušenstvím s tím, že

tato částka představuje smluvní pokutu sjednanou v kupní smlouvě ze dne 16. 3. 2007 pro případ, že kupující nezaplatí kupní cenu včas.

Okresní soud v Kutné Hoře rozsudkem ze dne 24. srpna 2009, čj. 5 C 28/2009-41, žalobu zamítl a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Vycházel ze zjištění, že dne 16. 3. 2005 uzavřela žalovaná jako kupující a právní předchůdce žalobce Z. K. jako prodávající kupní smlouvu ohledně domu čp. 56 s pozemky parcelních čísel 35, 36, 38, 60/2, 83 a 1159 v katastrálním území P. Sjednanou kupní cenu ve výši 1 370 000 Kč, resp. 1 410 000 Kč se kupující (žalovaná) zavázala uhradit prodávajícímu do 21 dnů od doručení smlouvy s vyznačenou doložkou vkladu do katastru nemovitostí. Ve smlouvě bylo sjednáno, že pokud kupující nedodrží ujednání o kupní ceně, zaplatí prodávajícímu do jednoho měsíce od uplynutí lhůty k zaplacení kupní ceny smluvní pokutu ve výši 100 000 Kč a na vlastní náklady převede nemovitosti zpět do vlastnictví prodávajícího. Vklad vlastnického práva k předmětným nemovitostem byl povolen Katastrálním úřadem pro Středočeský kraj, katastrálním pracovištěm Kutná Hora dne 28. 11. 2007 pod čj. V 4002/2007-205 s právními účinky ke dni 2. 11. 2007. Žalovaná nezaplatila kupní cenu včas a 25. 2. 2008 podepsala se Z. K. „soulasné prohlášení o zrušení kupní smlouvy a o zpětném převodu nemovitostí do vlastnictví p. Z. K.“. Smlouvou o postoupení pohledávky ze dne 10. 4. 2008 Z. K. postoupil pohledávku za žalovanou z titulu smluvní pokuty ve výši 100 000 Kč žalobci. Žalované bylo následně toto postoupení písemně oznámeno. Na základě uvedených zjištění soud prvního stupně uzavřel, že smluvní pokuta byla podle smlouvy spojena s porušením povinnosti žalované převést do jednoho měsíce nemovitosti zpět do vlastnictví prodávajícího. Tento postup však zvolen nebyl, neboť po

povolení vkladu a nezaplacení kupní ceny nedošlo ke zpětnému převodu vlastnického práva, nýbrž bylo postupováno tak, že smluvní strany vyhotovily souhlasné prohlášení o zrušení kupní smlouvy. Po žalované nelze tudíž zaplacení smluvní pokuty požadovat.

Krajský soud v Praze rozsudkem ze dne 4. února 2010, čj. 19 Co 606/2009-70, rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé potvrdil a změnil jej ve výroku o náhradě nákladů řízení před soudem prvního stupně; současně rozhodl o nákladech odvolacího řízení. Vycházejí ze skutkových zjištění soudu prvního stupně uzavřel, že smluvní strany od kupní smlouvy odstoupily ve smyslu § 48 odst. 1 obč. zák. Tím byla kupní smlouva od počátku zrušena a do katastru byl zapsán jako vlastník předmětných nemovitostí opět Z. K. V důsledku zrušení kupní smlouvy zanikl závazek kupující (žalované) zaplatit prodávajícímu kupní cenu, který byl zajištěn smluvní pokutou. Bez existence hlavního závazku nemůže existovat akcesorický závazek. Pohledávka Z. K. na zaplacení smluvní pokuty v době uzavření smlouvy o postoupení pohledávky neexistovala, a nemohla být tudíž na žalobce platně převedena. Žalobce proto není ve věci aktivně legitimován.

Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání, v němž zpochybnil závěr odvolacího soudu, že závazek žalované zaplatit smluvní pokutu v případě, že neuhradí ve sjednané lhůtě kupní cenu, zanikl spolu se zajišťovaným (hlavním) závazkem. Prosazuje názor, že nárok na smluvní pokutu vznikl již nezaplacením kupní ceny a stal se vymahatelným předtím, nežli smluvní strany učinily souhlasné prohlášení o zrušení kupní smlouvy. Nesprávným shledává rovněž závěr odvolacího soudu, že lze mít pochybnosti o aktivní legitimaci žalobce. Navrhuje, aby dovolací soud roz-

hodnutí odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

(...) Smluvní pokuta má, stejně jako úroky z prodlení a poplatky z prodlení, akcesorickou povahu. Znamená to, že bez existence hlavního (zajišťovaného) závazku nemůže platně vzniknout vedlejší (zajišťovací) závazek z dohody o smluvní pokutě. Zásadně platí, že při zániku hlavního závazku se nelze úspěšně domáhat smluvní pokuty. Smluvní pokuta ale není, na rozdíl od úroků z prodlení a poplatků z prodlení, příslušenstvím pohledávky ani opěťujícím se plněním, nýbrž samostatným majetkovým nárokem. Odborná literatura a rozhodovací praxe Nejvyššího soudu je zajedno v tom, že dojde-li ke zrušení smlouvy odstoupením (§ 48 obč. zák.), zaniká sice hlavní závazek (tj. práva a povinnosti vyplývající ze smlouvy), jakož i vedlejší závazek sloužící k jeho zajištění, nezaniká však nárok na smluvní pokutu, pokud vznikl ještě před odstoupením od smlouvy (resp. před zrušením smlouvy). V důsledku porušení smluvní povinnosti totiž vznikl mezi smluvními stranami nový – dosud neexistující a původní smlouvou bez dalšího nezaložený – právní vztah, který již nemá ve vztahu k zajištěnému závazku akcesorickou povahu a na jehož existenci nemá zánik zajištěného závazku vliv (srov. Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník* II. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1607 s., a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003, publikovaný v *Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu* pod C 2029).

Z uvedeného vyplývá, že odvolací soud pochybil, jestliže dovodil, že souhlasným prohlášením smluvních stran o zrušení kupní smlouvy bez dalšího zanikl rovněž nárok prodávajícího Z. K. na zaplacení smluvní pokuty, která byla sjednána ve zru-

šené kupní smlouvě. Neobstojí tudíž ani závěr, že žalobce není ve věci aktivně legitimován, protože Z. K. neměl za žalovanou v době uzavření smlouvy o postoupení pohledávky pohledávku z titulu smluvní pokuty, a nemohl ji tudíž na žalobce převést.

V novém řízení se odvolací soud bude zabývat otázkou, zda žalované vznikla povinnost zaplatit smluvní pokutu. V této souvislosti se sluší uvést, že nelze přisvědčit žalované, že podle kupní smlouvy byl vznik její povinnosti zaplatit prodávajícímu Z. K. smluvní pokutu vázán kumulativně na splnění dvou podmínek. Smluvní pokuta byla sjednána pouze pro případ, že kupující nedodrží ujednání o kupní ceně. Sjednaná povinnost kupující (žalované) převést předmětné nemovitosti zpět do vlastnictví prodávajícího je, vedle povinnosti zaplatit smluvní pokutu, pouze dalším důsledkem porušení povinnosti zaplatit včas kupní cenu, nikoli kumulativní podmínkou pro vznik povinnosti zaplatit smluvní pokutu. Na povinnost žalované zaplatit smluvní pokutu tedy nemohla mít vliv skutečnost, že místo splnění (resp. vynucení splnění) povinnosti žalované převést předmětné nemovitosti zpět do vlastnictví prodávajícího zvolily smluvní strany k dosažení shodných účinků po vzájemné dohodě jiný postup, tedy dohodly se na zrušení kupní smlouvy, v důsledku čehož byl prodávající opětovně zapsán v katastru nemovitostí jako vlastník předmětných nemovitostí.

Z výše uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Nejvyšší soud České republiky jej proto zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2 část věty za středníkem, § 243 odst. 3 o. s. ř.).

4. Vznik nároku na smluvní pokutu při nezaviněném porušení smluvní povinnosti

§ 545 odst. 1 obč. zák.

Nezaviněné porušení smluvní povinnosti nezakládá v občanskoprávních vztazích povinnost k zaplacení sjednané smluvní pokuty, ledaže se účastníci smlouvy dohodli jinak.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 8. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1687/2006
C 6610 Soubor

Z odůvodnění:

Žalobce se žalobou podanou u Obvodního soudu pro Prahu 8 domáhal na žalované náhrady škody ve výši 335 000 Kč s příslušenstvím. Tuto částku zaplatil žalobce jako smluvní pokutu za nesplnění povinnosti předložit Ing. J. P. záznam o zřízení soudcovského zástavního práva podle pravomocného usnesení Okresního soudu v Ostravě ze dne 11. 3. 1999, sp. zn. 91 E 49/99, a to v termínu do 31. 12. 2000. Za příčinu nesplnění této povinnosti označil okolnost, že Katastrální úřad v O. v rozporu s právem neprovedl záznam soudcovského zástavního práva.

Žalovaná navrhovala zamítnutí žaloby. Namítala, že dne 25. 1. 1999 bylo Katastrálnímu úřadu v O. doručeno sdělení Okresního soudu v Ostravě o tom, že bylo zahájeno řízení o výkon rozhodnutí zřízením soudcovského zástavního práva, ve kterém dotčené nemovitosti nebyly řádně označeny. Dne 23. 4. 1999 bylo Katastrálnímu úřadu v O. doručeno usnesení Okresního soudu v Ostravě, kterým byl povolen výkon rozhodnutí zřízení soudcovského zástavního práva. Protože však právní účinky vzniku soudcovského zástavního práva nastaly 8. 1. 1999, kdy již povinný

vlastníkem dotčených nemovitostí nebyl, katastrální úřad záznam soudcovského zástavního práva odmítl provést a usnesení soudu vrátil jako listinu nezpůsobilou k provedení záznamu do katastru nemovitostí.

Soud prvního stupně žalobci nevyhověl a v rozsudku ze dne 15. února 2005, čj. 10 C 189/2004-76 žalobu zamítl. S odvoláním na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2000, sp. zn. 21 Cdo 182/2000, dovodil, že postup, kterým katastrální úřad odmítl provést záznam soudcovského zástavního práva, nebyl správný, protože řízení o výkon rozhodnutí zřízením soudcovského zástavního práva bylo zahájeno dne 8. 1. 1999 a ke změně vlastnického práva došlo zpětně ke dni podání návrhu na vklad vlastnického práva, tj. v roce 1998. Dále dovodil, že nesprávnost jeho postupu nebyla v příčinné souvislosti se vznikem žalobcovy škody. Soudcovské zástavní právo bylo totiž ve prospěch žalobce zřízeno právní mocí usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí bez ohledu na to, zda, případně kdy, byl záznam do katastru nemovitostí proveden. Soud rovněž dovodil, že je-li žalobcova smluvní povinnost vázána na činnost katastrálního úřadu, který není smluvní stranou, nemůže jít nesplnění žalobcovy smluvní povinnosti k tíži žalované.

Proti rozsudku soudu prvního stupně podal žalobce odvolání. (...) Odvolací soud se s názorem žalobce neztotožnil a rozsudkem ze dne 18. října 2005, čj. 30 Co 342/2005-93, rozsudek soudu prvního stupně potvrdil.

(...) Dále odvolací soud konstatoval, že výše smluvní pokuty ve výši 182,5 % ročně za nepředložení záznamu o zřízení soudcovského zástavního práva, když soudcovské právo, a tedy věřitelovo zajištění, vzniklo již pravomocným usnesením

Okresního soudu v Ostravě ze dne 11. 3. 1999, sp. zn. 91 E 49/99, je odporující dobrým mravům, a proto neplatné. Stejně tak odvolací soud posoudil ujednání v dohodě ze dne 30. 9. 2002, podle něhož za situace, kdy dlužník řádně a včas zaplatil sjednanou půjčku 450 000 Kč a zaplatil vedle tohoto i sjednaný úrok 60 000 Kč měl dlužník ještě zaplatit smluvní pokutu ve výši 335 000 Kč za nepředložení záznamu o zřízení soudcovského zástavního práva, jako odporující dobrým mravům. Odvolací soud tak uzavřel, že pokud žalobce plnil na základě neplatných dohod, když jejich neplatnost způsobil vedle Ing. P. sám žalobce jejich uzavřením, nelze plnění v této výši považovat za škodu, která by byla byť zprostředkovaně v příčinné souvislosti s nesprávným úředním postupem katastrálního úřadu, který neprovedl předmětný záznam do katastru, ač měl. Odvolací soud tudíž uzavřel, že v takovém případě nemůže být dána odpovědnost státu dle § 13 zákona č. 82/1998 Sb.

Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání, jehož přípustnost spatřoval v ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Jako dovolací důvod uvedl § 241a odst. 2 písm. a) a b) o. s. ř. Konkrétně žalobce namítal, že sami účastníci smlouvy o půjčce v průběhu realizace vyhodnotili dohodnutou sazbu za přemrštěnou a věc vyřešili zaplacením smluvní pokuty v sazbě 42 %. Tento prokázaný skutkový stav odvolací soud opomenul způsobem, který nijak nezdůvodnil. Stejně tak soudy opomenuly aplikovat ustanovení občanského zákoníku o částečné neplatnosti dle § 41 obč. zák. tak, že mělo být neplatné ujednání o smluvní pokutě pouze nad rámec kritérií dobrých mravů. Z uvedeného důvodu je napadené rozhodnutí v rozporu s hmotným právem. Dále žalobce zpochybnil závěry odvolacího soudu o nedostatku

příčinné souvislost mezi porušením povinnosti katastrálním úřadem v kontextu vzniku práva na smluvní pokutu, je-li v podmínkách zahrnut předpoklad součinnosti katastrálního úřadu, který nebyl naplněn a není-li takové ujednání v rozporu s jakýmkoliv zákonným ustanovením.

Žalovaná se k podanému dovolání vyjádřila tak, že označila napadený rozsudek za věcně správný, a z toho důvodu navrhl, aby bylo podané dovolání zamítnuto.

(...) Žalobce uvádí následující otázky zásadního právního významu, které dle jeho názoru zakládají přípustnost podaného dovolání:

Vznikne právo na smluvní pokutu v režimu občanského zákoníku, pokud do podmínek jeho vzniku účastníci zahrnou předpoklad, že příslušný orgán, tj. katastrální úřad poruší svou zákonnou povinnost?

V předeslaném směru dovolací soud uvádí, že pokud žalobce nesplnil svou povinnost z důvodů, které nezavinil, tedy například za situace, kdy katastrální úřad v rozporu s právem záznam soudcovského zástavního práva do katastru nemovitostí neprovedl, jak tomu bylo v souzené věci, pak dle § 545 odst. 3 obč. zák. právo na zaplacení smluvní pokuty ani nevzniklo, ledaže se účastníci smlouvy dohodli jinak. Jestliže žalobce smluvní pokutu v režimu občanského zákoníku v daném případě přesto zaplatil, ačkoliv porušení smluvní povinnosti nezavinil, znamená to, že nárok Ing. P. na smluvní pokutu nevznikl a o zaplacenou sumu se tudíž Ing. P. bezdůvodně obohatil. Za této situace nezbyvá než uzavřít, že položená otázka není otázkou zásadního právního významu, neboť je výslovně řešena zákonem (srov. § 545 odst. 3 obč. zák.: „Nevyplývá-li z dohody něco jiného, není dlužník povinen smluvní pokutu zaplatit, jestliže porušení povinnosti neza-

vinil.“). Jinými slovy řečeno, je věci autonomie vůle smluvních stran ujednání o povinnosti zaplatit smluvní pokutu i pro případ nezaviněného porušení povinnosti. K tomu však v souzené věci nedošlo.

(...) Institut smluvní pokuty jako prostředek zajištění závazků je upraven obecně v občanském zákoníku v § 544 a § 545. Dle ustanovení § 544 odst. 1 platí, že „sjednají-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníkovi porušením povinnosti nevznikne škoda“. Nevyplyvá-li z dohody něco jiného, není dlužník povinen smluvní pokutu zaplatit, jestliže porušení povinnosti nezavinil (§ 545 odst. 3 obč. zák.).

Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. 33 Odo 96/2001, konstatoval, že „smluvní pokutou lze zajišťovat jakoukoliv právní (smluvní nebo zákonnou) povinnost, která se může týkat peněžitého nebo jiného plnění“. Strany smlouvy tudíž mohou v rámci autonomie své vůle dohodnout i povinnost spočívající v předložení výpisu z katastru nemovitostí obsahující záznam o zřízení soudcovského zástavního práva a předpokládající spolupůsobení jiného subjektu než smluvních stran. K tomu Nejvyšší soud již uvedl, že „pouhá okolnost, že smluvní ujednání spojuje plnění dlužníka se součinností jiné osoby, není důvodem počáteční nemožnosti plnění podle § 37 odst. 2 obč. zák.“ (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 2000, sp. zn. 25 Cdo 2893/99). Smluvní povinnost v podobě předložení výpisu za katastru nemovitostí se záznamem soudcovského zástavního práva tedy není v rozporu se závaznými ustanoveními zákona.

(...) Dovolací soud dále zkoumal, zda uplatněný dovolací důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., tj. nesprávné právní

posouzení, které žalobce opírá o přesvědčení, že mělo být aplikováno ustanovení § 41 obč. zák., a to tak, že ujednání o smluvní pokutě je neplatné pouze částečně nad rámec kritéria dobrých mravů, nezakládá otázku zásadního právního významu podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. Jinými slovy, žalobce má za to, že i v občanském právu je možná moderace excesivní smluvní pokuty.

Platná právní úprava v občanském zákoníku však moderaci smluvní pokuty nepřipouští a Nejvyšší soud ČR k tomu v rozsudku ze dne 11. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005 uzavřel, že „v oblasti občanskoprávních vztahů moderační právo soudu upraveno není. Absenci zákonné úpravy moderace proto nelze nahradit aplikací ustanovení § 3 odst. 1 o. z., tak jak to učinil odvolací soud, když posoudil žalovaný nárok jako výkon práva částečně odporující dobrým mravům a odepřel žalobci ochranu tím, že podle vlastní volné úvahy určil, jaká část nároku žalobce na smluvní pokutu je ‚mravná‘, a výši smluvní pokuty omezil právě jen na tuto část. Stejně jako lze ujednání o smluvní pokutě podle ustanovení § 39 o. z. posoudit z hlediska souladu nebo rozporu dohodnuté výše smluvní pokuty s dobrými mravy toliko jako platné či neplatné (tzn. bez možnosti shledat je neplatné jen co do výše rámec dobrých mravů přesahující), může být obdobně i výkon práva na smluvní pokutu podle ustanovení § 3 odst. 1 o. z. pouze v souladu či v rozporu s dobrými mravy.“ Tento závěr Nejvyšší soud stvrdil i v rozhodnutí ze dne 21. 3. 2007, sp. zn. 33 Odo 805/2005, kde uvedl: „v oblasti občanskoprávních vztahů moderační právo soudu upraveno není. Absenci zákonné úpravy moderace nelze nahradit aplikací § 3 odst. 1 obč. zák.“

5. Podmínky platnosti ujednání o smluvní pokutě

§ 544 obč. zák.

Podmínkou platnosti ujednání o smluvní pokutě je existence hlavního závazku, který má smluvní pokuta zajišťovat. Má-li být závazek k zaplacení smluvní pokuty sjednán platně, musí z ujednání o smluvní pokutě jednoznačně vyplývat, splnění jaké konkrétní povinnosti je tímto institutem zajištěno, to znamená, při porušení které konkrétní povinnosti vzniká nárok na zaplacení smluvní pokuty, a tato zajištěná povinnost musí platně vzniknout, aby mohla být smluvní pokutou zajištěna. Nevznikla-li totiž povinnost plnit, nemůže být ani porušena, a nemůže tudíž vzniknout ani nárok na zaplacení smluvní pokuty. Zavázat se k uzavření smlouvy budoucí mohou pouze účastníci smlouvy, která má být jimi v budoucnu uzavřena; jiný subjekt se sám může zavázat, že do dohodnuté doby uzavře smlouvu, pouze je-li nepřímým zástupcem účastníka budoucí smlouvy.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 2012, sp. zn. 33 Cdo 694/2011
ASPI ID: JUD221949CZ

Z odůvodnění:

(...) Krajský soud změnil rozsudek Okresního soudu v Mělníku ze dne 24. 5. 2010, čj. 13 C 34/2009-77, tak, že žalované uložil povinnost zaplatit žalobcům 80 000 Kč se specifikovanými úroky z prodlení, a rozhodl o náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů. Odvolací soud uzavřel, že rezervační smlouva z 9. 6. 2008, kterou se žalovaná zavázala nenabízet označené nemovitosti ve vlastnictví B. H. jiným zájemcům, je neplatným právním úkonem. Protože předmět, jehož

se závazek rezervace týká, je nedostatečně identifikován – „nemovitost čp. 6 v budově čp. 6 o výměře pozemku 2664 m, katastrální území K., vše zapsané na LV č. 41, vedených katastrálním úřadem pro Liberecký kraj, katastrální pracoviště Česká Lípa“ – je smlouva neplatná pro neurčitost (§ 37 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „obč. zák.“); ze smlouvy navíc nevyplyvá, zda žalobci byli před rezervací seznámeni s faktickým a právním stavem nemovitostí. Rezervační smlouva se podle odvolacího soudu rovněž příčí dobrým mravům (§ 39 obč. zák.), neboť částku 80 000 Kč zaplatili žalobci jen za to, že žalovaná splní své závazky ze zprostředkovatelské smlouvy uzavřené s B. H., a v případě uzavření smlouvy o budoucí kupní smlouvě nebo kupní smlouvy (mezi žalobci a B. H.) lze ze smlouvy dovodit, že rezervační poplatek propadá ve prospěch žalované, přestože za vyhledání kupce jí náleží provize ze zprostředkovatelské smlouvy uzavřené s prodávající. Závěr o neplatnosti ujednání obsaženého v čl. III bodu 3. odvolací soud postavil na tom, že smluvní pokuta zajišťuje splnění hlavního závazku, kterým je „povinnost“ žalobců uzavřít smlouvu o budoucí smlouvě kupní nebo kupní smlouvu s B. H., tj. osobou, která nebyla účastnicí rezervační smlouvy. Protože hlavní závazek je vztahem mezi žalobci a třetí osobou, nemůže obstát ujednání o smluvní pokutě v okruhu jiných účastníků než těch, kterých se týká hlavní závazek; jinak řečeno, nevznikl-li takový závazek, nemohli žalobci porušit povinnost z rezervační smlouvy a účinky smluvní pokuty nenastaly.

Rozhodnutí odvolacího soudu napadla žalovaná dovoláním, které – podle obsahu – opřela o dovolací důvody vyjmenované v § 241a odst. 2 písm. a) a b) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen

„o. s. ř.“). Prvnímu z nich odpovídá výtku, že rozhodnutí je překvapivé (nepředvídatelné), protože odvolací soud k němu dospěl, „aniž nastínil tok svých myšlenek a mohl tak účastníky připravit na jinou právní argumentaci“. V rámci druhého dovolacího důvodu vyjádřila nesouhlas se závěry o neplatnosti rezervační smlouvy pro neurčitost co do vymezení předmětu rezervace a pro rozpor s dobrými mravy (rezervační poplatek byl v případě uzavření kupní smlouvy „platbou části kupní ceny“). Názor, podle něhož ujednání o smluvní pokutě odporuje zákonu, je podle dovolatelky rovněž mylný. Odvolací soud přehlédl, že závazkem, který byl zajištěn smluvní pokutou, byl závazek žalobců dostavit se na její výzvu a uzavřít s vlastníci nemovitostí příslušnou smlouvu; tuto povinnost – sjednanou účastníky rezervační smlouvy – žalobci porušili. Navrhla, aby dovolací soud rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

(...) Rozhodnutí odvolacího soudu je „překvapivé“, jestliže ho nebylo možno na základě zjištěného skutkového stavu předvidat (srov. rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 15. 9. 2004, sp. zn. I. ÚS 220/2004). O překvapivé rozhodnutí jde pouze tehdy, jestliže odvolací soud založí své rozhodnutí na skutečnostech, které účastníkům nebo některému z nich nebyly známy, nebo o nichž sice věděli, ale nepovažovali je podle dosavadních výsledků řízení za rozhodné pro právní nebo skutkové posouzení věci. Překvapivé není rozhodnutí odvolacího soudu jen proto, že skutečnosti zjištěné dokazováním právně hodnotil jinak, než soud prvního stupně. Tak tomu bylo i v projednávané věci; zatímco soud prvního stupně uzavřel, že smluvní pokutu účastníci rezervační smlouvy sjednali v souladu s § 544 obč. zák. (tj. platně), odvolací soud – na základě téhož skutku – dovodil, že ujednání o smluvní pokutě je neplatné.

Zbývá posoudit důvodnost dovolací argumentace týkající se nesprávného právního posouzení věci.

(...) Žalovaná se ztotožnila se závěrem, že smlouva z 9. 6. 2008 je nepojmenovaným kontraktem ve smyslu § 51 obč. zák. (skutečnou zprostředkovatelskou činnost vykonávala pro vlastníka nemovitostí). Odvolací soud nárok žalobců na zaplacení 80 000 Kč s příslušenstvím opřel o právní závěry, podle nichž je rezervační smlouva jako celek absolutně neplatná z důvodu neurčitosti v identifikaci předmětu rezervace (§ 37 odst. 1 obč. zák.) a pro rozpor s dobrými mravy (§ 39 obč. zák.); současně uzavřel, že žalovaná nemá právo ponechat si rezervační poplatek z titulu smluvní pokuty, neboť její sjednání v rezervační smlouvě odporuje účelu zákona (§ 51 obč. zák.). Shledá-li dovolací soud jediný z uvedených závěrů správným, odpadá nutnost vyjadřovat se ke zbylým, neboť rozhodnutí o dovolání nemůže ovlivnit případný omyl odvolacího soudu v právním posouzení ostatních (právních) otázek.

Podle ustanovení § 51 obč. zák. mohou účastníci uzavřít i takovou smlouvu, která není zvláště upravena; smlouva však nesmí odporovat obsahu nebo účelu tohoto zákona.

Podle ustanovení § 544 odst. 1 obč. zák., sjednají-li si strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda. Podle ustanovení § 544 odst. 2 obč. zák. lze smluvní pokutu sjednat jen písemně a v ujednání musí být určena výše pokuty nebo stanoven způsob jejího určení.

V projednávané věci vyšel odvolací soud z následujícího – žalovanou nezpochybněného – skutkového stavu.

V rezervační smlouvě, kterou účastníci uzavřeli 9. 6. 2008, žalovaná deklarovala, že na základě požadavku vlastníka nemovitostí (B. H.) je pověřena obstaráním příležitosti uzavřít s žalobci smlouvu o budoucí kupní smlouvě a následně kupní smlouvu, jejímž předmětem bude převod vlastnictví „nemovitosti čp. 6 v budově čp. 6 o výměře pozemku 2664 m², katastrální území K., vše zapsané na LV č. 41, vedených katastrálním úřadem pro Liberecký kraj, katastrální pracoviště Česká Lípa“. Žalobci prohlásili, že mají zájem o uzavření smlouvy o budoucí kupní smlouvě (kupní smlouvy), jejímž předmětem bude převod vlastnických práv k takto označeným nemovitostem za 1 200 000 Kč. Při podpisu smlouvy zaplatili žalobci v hotovosti rezervační poplatek 80 000 Kč a žalovaná se zavázala, že po jeho složení nenabídne nemovitosti jinému zájemci. Jestliže vlastník nemovitostí (B. H.) nepodepíše smlouvu o budoucí kupní smlouvě nebo kupní smlouvu, zavázala se žalovaná do tří dnů vrátit rezervační poplatek žalobcům. V článku III bodu 3 smlouvy účastníci sjednali, že nepodepíší-li žalobci smlouvu o budoucí kupní smlouvě nebo kupní smlouvu s vlastníci nemovitostí [tj. nedostaví-li se na výzvu žalované k uzavření smlouvy s B. H. (čl. III bod 2)], jsou povinni zaplatit žalované smluvní pokutu ve výši rezervačního poplatku (žalovaná si vyhradila právo jednostranně započítat svoji pohledávku z titulu smluvní pokuty proti pohledávce žalobců na vrácení rezervačního poplatku).

Právní závěr odvolacího soudu, podle něhož ujednání účastníků o smluvní pokutě je neplatné, neboť mezi nimi nevznikl (hlavní) závazek, jehož splnění měla smluvní pokuta zajišťovat, odpovídá judikatuře Nejvyššího soudu (srov. rozsudek ze dne 31. 5. 2004, sp. zn. 33 Odo 330/2002, rozsudek ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. 33 Cdo 744/2006, rozsudek ze dne 10. 5. 2010,

sp. zn. 33 Cdo 5391/2008, rozsudek ze dne 29. 11. 2011, sp. zn. 33 Cdo 110/2010).

Podmínkou platnosti ujednání o smluvní pokutě je existence hlavního závazku, který má smluvní pokuta zajišťovat. Má-li být závazek k zaplacení smluvní pokuty sjednán platně, musí z ujednání o smluvní pokutě jednoznačně vyplývat, splnění jaké konkrétní povinnosti je tímto institutem zajištěno, to znamená, při porušení které konkrétní povinnosti vzniká nárok na zaplacení smluvní pokuty, a tato zajištěná povinnost musí platně vzniknout, aby mohla být smluvní pokutou zajištěna. Nevznikla-li totiž povinnost plnit, nemůže být ani porušena, a nemůže tudíž vzniknout ani nárok na zaplacení smluvní pokuty. Zavázat se k uzavření smlouvy budoucí mohou pouze účastníci smlouvy, která má být jimi v budoucnu uzavřena; jiný subjekt se sám může zavázat, že do dohodnuté doby uzavře smlouvu, pouze je-li nepřímým zástupcem účastníka budoucí smlouvy (v projednávaném případě o takovou situaci nešlo, neboť v řízení nevyšlo najevo a žalovaná ani netvrdila, že rezervační smlouvu uzavřela jako zmocněnkyně B. H.). Ujednání obsažené v čl. III bodu 2, 3 rezervační smlouvy, kterou žalobci uzavřeli s žalovanou, jež neměla být účastnicí budoucí kupní smlouvy, je absolutně neplatné (§ 39, 51 obč. zák.); odporuje totiž účelu zákona, jímž je v případě smlouvy o uzavření budoucí smlouvy podle § 50a obč. zák. založení smluvní povinnosti (přímusu) jednoho či obou jejích účastníků. Rezervační smlouva navíc neobsahuje vynutitelný závazek žalobců uzavřít smlouvu o budoucí smlouvě kupní (kupní smlouvu) s B. H. a ze skutkových zjištění, z nichž odvolací soud vycházel, neplyne, že se žalobci ke splnění takové povinnosti ve vztahu k vlastnici nemovitostí zavázali jinak. Pokud se totiž subjekt zaváže k uzavření smlouvy (jako dvoustranného právního úkonu), lze tuto jeho povinnost vymáhat pouze žalobou na na-

hrazení projevu vůle (§ 161 odst. 3 o. s. ř.); taková žaloba však logicky vzato nepřichází v úvahu tam, kde má budoucí smlouvu uzavřít osoba odlišná od účastníků rezervační smlouvy. Nezbyvá proto, než uzavřít, že žalobcům povinnost uzavřít smlouvu o budoucí kupní smlouvě nevznikla. Nevznikla-li platně závazek, jehož splnění má být smluvní pokutou zajištěno, je ujednání o smluvní pokutě neplatné, a nezakládá tudíž důvod k tomu, aby si žalovaná rezervační poplatek ponechala.

6. Zajišťovací funkce smluvní pokuty

§ 544 a 545 obč. zák.

§ 300 až 302 obch. zák.

Institut smluvní pokuty zakotvený v ustanovení § 544 a 545 obč. zák. (a pro obchodní vztahy jen doplněný ustanoveními § 300 až 302 obch. zák.) je jedním z právních prostředků zajištění závazků, jehož účelem je donutit dlužníka pohrůžkou majetkové sankce k řádnému splnění závazku. Smluvní pokuta je tedy peněžitá částka, kterou je dlužník povinen zaplatit věřiteli v případě, že nesplní svou smluvní povinnost, a to bez ohledu na to, zda porušením povinnosti vznikla věřiteli škoda. Pokutu lze dohodnout jak pro případ nesplnění vůbec, tak pro případ porušení jakékoliv jiné smluvní povinnosti.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2011, sp. zn. 33 Cdo 3455/2009
ASPI ID: JUD191309CZ

Z odůvodnění:

Rozsudkem ze dne 7. 3. 2008, čj. 10 C 455/2007-89, Okresní soud v Ústí nad Labem uložil žalované zaplatit žalobkyni

299 500 Kč a rozhodl o nákladech řízení. Zrušením obchodní veřejné soutěže žalovaná podle soudu prvního stupně porušila své povinnosti vyplývající ze smlouvy o technické pomoci č. 32/97 z 26. 9. 1997, a protože žalobkyně platně od smlouvy odstoupila (pro porušení smluvních povinností žalované), má právo na zaplacení sjednané smluvní pokuty (§ 302, § 351 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „obch. zák.“, § 544 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „obč. zák.“). Důvody pro snížení smluvní pokuty ve smyslu § 301 obch. zák. soud prvního stupně neshledal.

Krajský soud v Ústí nad Labem rozsudkem ze dne 13. 1. 2009, čj. 17 Co 252/2008-115, rozhodnutí soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl, a rozhodl o nákladech řízení před soudy obou stupňů. Odvolací soud vyšel ze skutkového stavu zjištěného v řízení před soudem prvního stupně a uzavřel, že ujednání o smluvní pokutě je neplatné, protože odporuje ustanovení § 544 odst. 1 obč. zák. Zaplacení smluvní pokuty strany vázaly na předpoklad ukončení platnosti smlouvy jednostranným odstoupením z důvodů spočívajících na žalované, takže důvodem pro její zaplacení není samo o sobě porušení určité povinnosti, ale až „realizace práva od smlouvy odstoupit“. Povinnost zaplatit smluvní pokutu nelze podle odvolacího soudu spojovat s využitím oprávnění od smlouvy odstoupit, byť z důvodu porušení smluvních povinností druhou stranou.

V dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu žalobkyně prostřednictvím důvodu uvedeného v § 241a odst. 2 písm. b) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „o. s. ř.“), opouje závěru o neplatnosti ujednání o smluvní pokutě.

Od smlouvy odstoupila právě pro porušení smluvních povinností žalovanou a vzhledem k tomu, že „toto porušení bylo zajištěno smluvní pokutou“, svědčí jí na její zaplacení nárok. Navrhla, aby dovolací soud rozsudek zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

(...) V projednávané věci vyšel odvolací soud z (dovoláním nezpochybněného) skutkového zjištění, podle něhož se žalobkyně (mandatář) smlouvou o technické pomoci č. 32/97 ze dne 26. 9. 1997 zavázala zajistit žalované (mandant) obchodní veřejnou soutěž na zhotovitele stavby „Centra záchranných služeb Děčín“ podle zpracované projektové dokumentace a další přílohou vymezené investorsko-inženýrské činnosti. V čl. IV. písm. c), body 1, 2 a 3, účastnice sjednaly možnost odstoupit od smlouvy; oprávnění odstoupit od smlouvy měly obě strany „v případě podstatného porušení smluvních povinností“ (bod 1), přičemž v bodech 2 a 3 definovaly, co se rozumí podstatným porušením smluvních povinností žalobkyní. V případě „ukončení platnosti této smlouvy“ z důvodů na straně žalované [čl. IV. písm. c) bod 1] měla žalobkyně – vedle práva na náhradu nákladů vynaložených v souvislosti s předčasným ukončením činnosti a práva na náhradu škody – právo na zaplacení smluvní pokuty ve výši 350 000 Kč. Obchodní veřejná soutěž byla vyhlášena 10. 12. 1997 v Obchodním věstníku č. 49/97 a její zrušení bylo uveřejněno v Obchodním věstníku č. 9/98. Žalobkyně odstoupila od smlouvy dopisem z 22. 5. 1998 a za provedené práce vyúčtovala částku 56 200 Kč, kterou žalovaná uhradila.

Sjednají-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda (§ 544 odst. 1 obč. zák.).

S právním posouzením otázky platnosti ujednání o smluvní pokutě odvolacím soudem se Nejvyšší soud ztotožňuje.

Institut smluvní pokuty zakotvený v ustanovení § 544 a 545 obč. zák. (a pro obchodní vztahy jen doplněný ustanoveními § 300 až 302 obch. zák.) je jedním z právních prostředků zajištění závazků, jehož účelem je donutit dlužníka pohrůzkou majetkové sankce k řádnému splnění závazku. Smluvní pokuta je tedy peněžitá částka, kterou je dlužník povinen zaplatit věřiteli v případě, že nesplní svou smluvní povinnost, a to bez ohledu na to, zda porušením povinnosti vznikla věřiteli škoda. Pokutu lze dohodnout jak pro případ nesplnění vůbec, tak pro případ porušení jakékoliv jiné smluvní povinnosti. Ustanovení § 544 odst. 1 obč. zák., jež je kogentní povahy, tedy umožňuje sjednání smluvní pokuty pro případ porušení povinnosti ze smlouvy vyplývající. Odstoupení od smlouvy, ať již ze zákona nebo na základě ujednání účastníků (§ 344 obch. zák.), bez zřetele na to, zda k odstoupení (majícímu za následek zánik práv a povinností stran ze smlouvy, § 351 odst. 1 obch. zák.) dojde jednostranným úkonem nebo na základě dohody účastníků, nemůže být porušením smluvní povinnosti, nýbrž jde o výkon práva. To platí i tehdy, odstoupil-li účastník od smlouvy proto, že druhá strana porušila povinnost plynoucí ze smlouvy (srov. roz-

sudky Nejvyššího soudu z 31. 3. 1998, sp. zn. 3 Cdon 1398/96, z 20. 9. 2000, sp. zn. 25 Cdo 2577/98, z 21. 2. 2002, sp. zn. 33 Odo 771/2001, z 31. 8. 2004, sp. zn. 33 Odo 111/2004, z 21. 10. 2004, sp. zn. 33 Odo 813/2002, z 30. 11. 2004, sp. zn. 32 Odo 1113/2003, a z 30. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 815/2007).

V souzené věci nebylo zrušení obchodní veřejné soutěže po uzavření mandátní smlouvy (které soudy obou stupňů kvalifikovaly jako porušení povinnosti mandanta) důvodem pro zaplacení smluvní pokuty mandatáři, ale důvodem pro odstoupení od smlouvy žalobkyní. Zaplacení smluvní pokuty bylo vázáno na odstoupení od smlouvy mandatářem (byť pro porušení povinnosti druhou smluvní stranou), nikoliv na protiprávní úkon mandanta. V okamžiku porušení smluvní povinnosti ještě nevzniklo právo na zaplacení smluvní pokuty, neboť – jak vyplývá z článku IV. bodu 1 a 5 smlouvy – toto právo bylo spojeno až s následným odstoupením od smlouvy žalobkyní. Jinak řečeno, smlouva ze dne 26. 9. 1997 ukládala žalované povinnost zaplatit smluvní pokutu jen za předpokladu, že žalobkyně využije své právo odstoupit od smlouvy. Je proto správný závěr, že ujednání o smluvní pokutě je absolutně neplatné (§ 39 obč. zák.) pro rozpor s ustanovením § 544 odst. 1 obč. zák.

II. FORMA SMLUVNÍ POKUTY

Úvodní poznámky

Pro smluvní pokutu je předepsána obligatorní písemná forma (§544 odst. 2 obč. zák.) pod sankcí neplatnosti (§ 40 odst. 1 obč. zák.). Smluvní pokuta musí být tedy sjednána písemně. Musí přitom jít o dohodu stran; písemné prohlášení dlužníka bez jeho písemné akceptace věřitelem není platnou dohodou o smluvní pokutě. Dojde-li však k plnění na základě ústně sjednané smluvní pokuty, nepůjde o bezdůvodné obohacení, ale o dluh neplatný pro nedostatek formy (§ 455 odst. 1 obč. zák.).

Písemná forma právního úkonu předpokládá existenci dvou náležitostí: písemnosti a podpisu. U písemného právního úkonu je právně významná jen vůle účastníků vyjádřená v písemném textu. Pouhé záměry účastníků nevyjádřené v písemném textu nebo odlišné od záměrů zachycených v písemném textu jsou právně bezvýznamné. Takový závěr vyplývá ze samotného smyslu zákona, který pro některé právní úkony stanoví písemnou formu, ačkoliv jinak ctí zásadu bezformálnosti právních úkonů. Obecně lze říci, že zákon požaduje určitou formu právního úkonu všude tam, kde má tento právní úkon pro subjekty závažnější právní účinky a kde je důraz kladen na právní jistotu subjektů i ochranu třetích osob. Bylo by proti smyslu uvedeného požadavku vykládat právní úkon v rozporu s vůlí vyjádřenou v písemném textu, když jeho podstatou je právě právní jistota ohledně vůle účastníků, daná jejím písemným vyjádřením. Jestliže je návrh smlouvy podepsán (přijat) pouze jednou stranou, smlouva v písemné formě nevznikla.

Smluvní pokuta je obvykle sjednávána jako součást tzv. hlavní smlouvy, v níže je vymezena i zajišťovaná povinnost či povinnosti. Často je však součástí i tzv. obchodních podmínek, které jsou nedílnou součástí smlouvy.

Naproti tomu podle **nového občanského zákoníku** smluvní pokuta bude moci být platně sjednána i jinak než písemně. Podle § 559 n. o. z. každý má právo zvolit si pro právní jednání libovolnou formu, není-li ve volbě formy omezen ujednáním nebo zákonem. Podle Melzera má význam, aby právní předpis stanovil omezení formy, je-li splněn některý ze tří předpokladů. Potřeba ochrany před neuváženým nebo unáhleným závázáním se, důkazní funkce jednání, zejména tam, kde je smlouva například podkladem pro registrační návrh a konečně pro případy, kdy je třeba zajistit právní styk v zájmu třetích osob nebo ve veřejném zájmu a vytvořením jasných vztahů⁷⁾.

Vzhledem k výše uvedenému se však lze důvodně domnívat, že pro smluvní pokutu měl být požadavek písemné formy zachován, a to zejména proto, že její dopad do majetkové sféry dlužníka může být značný a dlužník by měl být chráněn před neuváženým závazkem z takové smluvní pokuty.

⁷⁾ Melzer, F. *Právní jednání a jeho výklad*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2009, s. 131.

T. Tintěra upozorňuje v této souvislosti na to, že smluvní pokuta bude tak moci být ujednána i konkludentním jednáním dlužníka, který projde kolem cedule, na níž bude uvedeno, že poruší-li nějakou povinnost, která pro něj vyplývá z určitého závazku, bude povinen zaplatit také smluvní pokutu⁸⁾.

7. Písemná forma smluvní pokuty

§ 544 odst. 2 obč. zák.

Písemná forma právního úkonu předpokládá existenci dvou náležitostí: písemnosti a podpisu. Nedostatek písemné formy způsobuje neplatnost ujednání o smluvní pokutě.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2002, sp. zn. 33 Odo 311/2001
www.nsoud.cz

Z odůvodnění:

Žalobce se spolu se svojí manželkou domáhali po žalovaném zaplacení částky 95 000 Kč z titulu nezaplacené kupní ceny a sjednané smluvní pokuty. Uváděli, že uzavřeli se žalovaným smlouvu o prodeji movitých věcí (zařízení restaurace), v níž se dohodli na kupní ceně 26 000 Kč splatné dne 20. 5. 1994 s tím, že dostane-li se žalovaný do prodlení s placením kupní ceny, jsou žalobci oprávněni „předmět smlouvy odvézt, nebo počínaje 21. 5. 1994 je žalovaný povinen platit smluvní pokutu ve výši 100 Kč za každý den prodlení.“ Jelikož žalovaný kupní cenu nezaplatil, požadují od něj žalobci jak zaplacení této ceny, tak rovněž smluvní pokutu za období od 21. 5. 1994 do 9. 4. 1996 ve výši 69 000 Kč.

Okresní soud v Nymburce rozsudkem ze dne 14. 3. 2000, čj. 5 C 410/96-29, uložil žalovanému povinnost zaplatit žalobcům částku 95 000 Kč a na náhradě nákladů řízení částku 22 885 Kč, vše do tří dnů od

právní moci rozsudku. Dovodil, že žalobci uzavřeli se žalovaným platně písemnou kupní smlouvu na zařízení restaurace, jejímž obsahem bylo ujednání o smluvní pokutě, jejíž výše není v rozporu s dobrými mravy. Žalovaný dohodnutou kupní cenu 26 000 Kč nezaplatil, ani od smlouvy neodstoupil a je proto povinen žalobcům zaplatit sjednanou kupní cenu spolu s dohodnutou smluvní pokutou.

K odvolání žalovaného Krajský soud v Praze rozsudkem ze dne 17. 1. 2001, čj. 21 Co 455/2000-66, poté, co připustil částečné zpětvzetí žaloby ze strany žalobce do částky 26 000 Kč a úplné zpětvzetí žaloby ze strany žalobkyně a rozsudek soudu prvního stupně v uvedeném rozsahu zrušil a řízení zastavil, ohledně zbývající žalobcem požadované částky 69 000 Kč rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl. Žalobcům uložil povinnost společně a nerozdílně zaplatit žalovanému k rukám jeho zástupkyně částku 4.800 Kč na náhradě nákladů řízení před soudem prvního stupně a částku 5 100 Kč na náhradě nákladů řízení odvolacího. Vycházeje ze zjištění, že předmětná kupní smlouva obsahující ujednání o smluvní pokutě byla podepsána toliko žalovaným a žalobcem, ačkoliv v písemném vyhotovení smlouvy byli označeni jako prodávající oba žalobci a jako kupující žalovaný a jeho manželka, uzavřel, že nebyla-li smlouva podepsána všemi účastníky, jimž byl návrh na její uzavření adresován, v písemné formě nevznikla. Ze zjištěného skutkového stavu dále dovodil, že smlouva o prodeji movitých věcí byla uzavřena toliko ústně, a to

⁸⁾ Tintěra, T. *Smluvní pokuta v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2012, s. 27.

mezi oběma žalobci a žalovaným. Jelikož předpokladem platnosti ujednání o smluvní pokutě je – pod sankcí neplatnosti – písemná forma, k dohodě o smluvní pokutě v souvislosti s předmětnou kupní smlouvou platně nedošlo a žalovanému povinnost plnit smluvní pokutu za prodlení s placením kupní ceny nevznikla. Nad rámec právního posouzení, na němž odvolací soud své rozhodnutí založil, se zabýval hypotetickou otázkou, zda by se mohl sám žalovaný zavázat k plnění smluvní pokuty. Dovedil, že v daném případě se nejedná o běžnou záležitost týkající se společných věcí manželů a k platnosti takového právního úkonu je vyžadován souhlas manželky.

Proti rozsudku odvolacího soudu, s výjimkou výroku, jímž bylo připuštěno zpětvzetí žaloby a rozsudek soudu prvního stupně v této části zrušen a řízení zastaveno, podal žalobce dovolání, v němž navrhuje rozsudek odvolacího soudu v napadené části zrušit a věc mu vrátit k dalšímu řízení, neboť spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Namítá, že kupní smlouva byla mezi žalobcem a žalovaným sjednána v písemné formě a v ní obsažené ujednání o smluvní pokutě je platné. Při posouzení dané otázky je podle něho třeba vycházet ze zjištěného skutkového stavu, kdy smlouva počala být sepsována ještě za přítomnosti manželky žalovaného, která však v průběhu sepsu odešla. Návrh předmětné smlouvy tak podepsali všichni účastníci, jimž byl určen, neboť „byla smlouva (resp. její návrh) předložena k podpisu pouze žalovanému a podpis jeho manželky nebyl vůbec požadován – žalobci ani žalovaný se s ní již nekontaktovali, smlouvu k podpisu jí nepředložili a považovali věc za vyřízenou“. Jelikož je návrh smlouvy adresovaným jednostranným právním úkonem a je perfektní doručení akceptantovi, nepředložením smlouvy k podpisu manželce žalovaného nebyl vůči ní návrh učiněn a vůle žalobců směřovala k uzavření

smlouvy toliko se žalovaným; uvedení žalované v písemném vyhotovení smlouvy je z tohoto pohledu irelevantní. K požadavku souhlasu manželky s ujednáním o smluvní pokutě dovolatel uvádí, že jde o důvod toliko relativní neplatnosti, jejíž podmínkou je skutečnost, že se jí manželka vůči účastníkům smlouvy dovolá. Jelikož tak manželka žalovaného v průběhu tříleté promlčecí lhůty neučinila, je platnost ujednání o smluvní pokutě z tohoto hlediska nezpochybnitelná.

(...) Dovolatel v dovolání zpochybňuje správnost dvou právních závěrů odvolacího soudu. V prvním případě jde o závěr, podle něhož je ujednání o smluvní pokutě neplatné pro nedostatek zákonem stanovené písemné formy, ve druhém o právní závěr, že ujednání o smluvní pokutě by v dané věci bylo neplatné rovněž z důvodu absence souhlasného projevu vůle ze strany manželky žalovaného. Odvolací soud však ve skutečnosti své rozhodnutí založil toliko na prvním z uvedených závěrů; druhý uvedený právní závěr učinil pouze z důvodu komplexnosti právního rozboru posuzované věci, a protože tento právní závěr nebyl podkladem rozhodnutí odvolacího soudu, není namístě jej podrobit přezkumu v dovolacím řízení [srov. § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř.]. Dovolacímu přezkumu se tak v souladu s ustanovením § 242 odst. 3 věta první otevírá posouzení otázky, zda zkoumané ujednání o smluvní pokutě splňuje zákonný požadavek písemné formy.

Podle ustanovení § 544 odst. 2 zákona č. 60/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obč. zák.“) lze smluvní pokutu sjednat jen písemně a v ujednání musí být určena výše pokuty nebo stanoven způsob jejího určení. Podle ustanovení § 46 odst. 2 věty první obč. zák. stačí pro uzavření smlouvy písemnou formou, dojde-li k písemnému návrhu a k jeho písemnému přijetí. Písemný návrh a přijetí

jsou platnými právními úkony tehdy, jsou-li podepsány jednající osobou (§ 40 odst. 3 věta první před středníkem obč. zák.).

Písemná forma právního úkonu předpokládá existenci dvou náležitostí: písemnosti a podpisu. V posuzované věci je ujednání o smluvní pokutě zachyceno písemně na listině, a to v rámci kupní smlouvy na věci movité. Návrh na ujednání o smluvní pokutě je v písemné podobě podepsán pouze žalobcem, přestože v záhlaví písemného vyhotovení návrhu byla uvedena rovněž žalobcova manželka. Není pochyb, že pouze žalobce protistraně písemně navrhl uzavření smlouvy, jejíž součástí bylo rovněž ujednání o smluvní pokutě (vůči druhé smluvní straně byl předložen návrh podepsaný toliko žalobcem) a bylo by na zvážení druhé strany (tj. žalovaného a jeho manželky, jimž byl návrh adresován), zda takový návrh akceptuje, či nikoliv. Osobou, která projevila vůli být návrhem pro případ akceptace druhou smluvní stranou vázána, byl tedy pouze žalobce sám. Jelikož žalobce učinil svůj návrh písemně a opatřil jej svým podpisem, je návrh z hlediska dodržení zákonem stanovených podmínek písemné formy platný. Zbývá posoudit platnost jeho přijetí.

V písemném žalobcově návrhu na uzavření smlouvy jsou jako kupující označeni žalovaný a jeho manželka; návrh byl tedy určen nejen žalovanému, nýbrž i jeho manželce. Namítá-li žalobce, že jeho vůle byla jiná (což dokládá skutkovými okolnostmi sepisu a podepsání smlouvy), je toto jeho tvrzení irelevantní. U písemného právního úkonu je právně významná jen vůle účastníků vyjádřená v písemném textu. Pouhé záměry účastníků nevyjádřené v písemném textu, nebo odlišné od záměrů zachycených v písemném textu, jsou právně bezvýznamné. Takový závěr vyplývá ze samotného smyslu zákona, který pro některé právní úkony stanoví písemnou formu, ač-

koliv jinak ctí zásadu bezformálnosti právních úkonů. Obecně lze říci, že zákon požaduje určitou formu právního úkonu všude tam, kde má tento právní úkon pro subjekty závažnější právní účinky a kde je důraz kladen na právní jistotu subjektů i ochranu třetích osob. Bylo by proti smyslu uvedeného požadavku vykládat právní úkon v rozporu s vůlí vyjádřenou v písemném textu, když jeho podstatou je právě právní jistota ohledně vůle účastníků, daná jejím písemným vyjádřením.

Zbývá proto posoudit, zda za této situace, kdy návrh byl určen (adresován) žalovanému a jeho manželce, a manželka žalovaného listinu, na níž byla zaznamenána kupní smlouva (resp. v ní obsažené ujednání o smluvní pokutě, které je předmětem přezkumu v dovolacím řízení), nepodepsala, vzniklo ujednání o smluvní pokutě v písemné formě mezi žalobcem a žalovaným.

Pro vznik smlouvy přijetím návrhu určeného více osobám stanoví zvláštní ustanovení zákona další podmínku. Je-li návrh určen dvěma nebo více osobám, a z jeho obsahu vyplývá, že úmyslem navrhovatele je, aby všechny osoby, kterým je návrh určen, se staly stranou smlouvy, je smlouva uzavřena, jestliže všechny tyto osoby návrh přijmou (srov. § 44 odst. 3 obč. zák.).

Jak je vyloženo výše, v posuzované věci listina obsahující kupní smlouvu s ujednáním o smluvní pokutě vypovídá o úmyslu navrhovatele, aby stranou smlouvy se stal jak žalovaný, tak i jeho manželka. Protože byl však návrh smlouvy podepsán (přijat) pouze žalovaným samotným, smlouva v písemné formě nevznikla. Požadavek písemné formy tak nesplňuje ani ve smlouvě obsažené ujednání o smluvní pokutě. Nedostatek písemné formy způsobuje neplatnost ujednání o smluvní pokutě. Jde o neplatnost absolutní působící

přímo ze zákona od počátku (*ex tunc*) bez ohledu na to, zda se této neplatnosti někdo dovolal. Ujednání o smluvní pokutě nevzniklo, a není tak dán žádný právní důvod, na jehož základě by byl žalovaný povinován k placení smluvní pokuty.

8. Přijetí návrhu ujednání o smluvní pokutě oběma manžely

§ 544 obč. zák.

Vypovídá-li listina obsahující kupní smlouvu s ujednáním o smluvní pokutě o úmyslu navrhovatele, aby se stranou smlouvy stal jak druhý účastník, tak i jeho manželka, byl-li návrh smlouvy podepsán (přijat) pouze druhým účastníkem samotným, smlouva v písemné formě nevznikla. Požadavek písemné formy tak nesplňuje ani ve smlouvě obsažené ujednání o smluvní pokutě, protože nedostatek písemné formy způsobuje neplatnost ujednání o smluvní pokutě.

Rozsudek ze dne 28. 2. 2002, sp. zn. 33 Odo 311/2001

ASPI ID: JUD39035CZ

Z odůvodnění:

Žalobce se spolu se svojí manželkou domáhali po žalovaném zaplacení částky 95 000 Kč z titulu nezaplacené kupní ceny a sjednané smluvní pokuty. Uváděli, že uzavřeli se žalovaným smlouvu o prodeji movitých věcí (zařízení restaurace), v níž se dohodli na kupní ceně 26 000 Kč splatné dne 20. 5. 1994 s tím, že dostane-li se žalovaný do prodlení s placením kupní ceny, jsou žalobci oprávněni „předmět smlouvy odvézt, nebo počínaje 21. 5. 1994 je žalovaný povinen platit smluvní pokutu ve výši 100 Kč za každý den prodlení“. Jelikož žalovaný kupní cenu nezaplatil, požadují od

něj žalobci jak zaplacení této ceny, tak rovněž smluvní pokutu za období od 21. 5. 1994 do 9. 4. 1996 ve výši 69 000 Kč.

Okresní soud v Nymburce rozsudkem ze dne 14. 3. 2000, čj. 5 C 410/96-29, uložil žalovanému povinnost zaplatit žalobcům částku 95 000 Kč a na náhradě nákladů řízení částku 22 885 Kč, vše do tří dnů od právní moci rozsudku. Dovodil, že žalobci uzavřeli se žalovaným platně písemnou kupní smlouvu na zařízení restaurace, jejímž obsahem bylo ujednání o smluvní pokutě, jejíž výše není v rozporu s dobrými mravy. Žalovaný dohodnutou kupní cenu 26 000 Kč nezaplatil, ani od smlouvy neodstoupil, a je proto povinen žalobcům zaplatit sjednanou kupní cenu spolu s dohodnutou smluvní pokutou.

K odvolání žalovaného Krajský soud v Praze rozsudkem ze dne 17. 1. 2001, čj. 21 Co 455/2000-66, poté, co připustil částečné zpětvzetí žaloby ze strany žalobce do částky 26 000 Kč a úplné zpětvzetí žaloby ze strany žalobkyně a rozsudek soudu prvního stupně v uvedeném rozsahu zrušil a řízení zastavil, ohledně zbývající žalobcem požadované částky 69 000 Kč rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl. Žalobcům uložil povinnost společně a nerozdílně zaplatit žalovanému k rukám jeho zástupkyně částku 4 800 Kč na náhradě nákladů řízení před soudem prvního stupně a částku 5 100 Kč na náhradě nákladů řízení odvolacího. Vycházeje ze zjištění, že předmětná kupní smlouva obsahující ujednání o smluvní pokutě byla podepsána toliko žalovaným a žalobcem, ačkoliv v písemném vyhotovení smlouvy byli označeni jako prodávající oba žalobci a jako kupující žalovaný a jeho manželka, uzavřel, že nebyla-li smlouva podepsána všemi účastníky, jimiž byl návrh na její uzavření adresován, v písemné formě nevznikla. Ze zjištěného skutkového stavu dále dovodil, že smlouva o prodeji movi-

tých věcí byla uzavřena toliko ústně, a to mezi oběma žalobci a žalovaným. Jelikož předpokladem platnosti ujednání o smluvní pokutě je – pod sankcí neplatnosti – písemná forma, k dohodě o smluvní pokutě v souvislosti s předmětnou kupní smlouvou platně nedošlo a žalovanému povinnost plnit smluvní pokutu za prodlení s placením kupní ceny nevznikla. Nad rámec právního posouzení, na němž odvolací soud své rozhodnutí založil, se zabýval hypotetickou otázkou, zda by se mohl sám žalovaný zavázat k plnění smluvní pokuty. Dovedil, že v daném případě se nejedná o běžnou záležitost týkající se společných věcí manželů a k platnosti takového právního úkonu je vyžadován souhlas manželky.

Proti rozsudku odvolacího soudu, s výjimkou výroku, jímž bylo připuštěno zpět-vzetí žaloby a rozsudek soudu prvního stupně v této části zrušen a řízení zastaveno, podal žalobce dovolání, v němž navrhuje rozsudek odvolacího soudu v napadené části zrušit a věc mu vrátit k dalšímu řízení, neboť spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Namítá, že kupní smlouva byla mezi žalobcem a žalovaným sjednána v písemné formě a v ní obsažené ujednání o smluvní pokutě je platné. Při posouzení dané otázky je podle něho třeba vycházet ze zjištěného skutkového stavu, kdy smlouva počala být sepsována ještě za přítomnosti manželky žalovaného, která však v průběhu sepisu odešla. Návrh předmětné smlouvy tak podepsali všichni účastníci, jímž byl určen, neboť „byla smlouva (resp. její návrh) předložena k podpisu pouze žalovanému a podpis jeho manželky nebyl vůbec požadován – žalobci ani žalovaný se s ní již nekontaktovali, smlouvu k podpisu jí nepředložili a považovali věc za vyřízenou“. Jelikož je návrh smlouvy adresovaným jednostranným právním úkonem a je perfektní doručením akceptantovi, nepředložením smlouvy k podpisu manželce žalovaného nebyl vůči ní návrh učí-

něn a vůle žalobců směřovala k uzavření smlouvy toliko se žalovaným; uvedení žalované v písemném vyhotovení smlouvy je z tohoto pohledu irelevantní. K požadavku souhlasu manželky s ujednáním o smluvní pokutě dovolatel uvádí, že jde o důvod toliko relativní neplatnosti, jejíž podmínkou je skutečnost, že se jí manželka vůči účastníkům smlouvy dovolává. Jelikož tak manželka žalovaného v průběhu tříleté promlčecí lhůty neučinila, je platnost ujednání o smluvní pokutě z tohoto hlediska nezpochybnitelná.

(...) Dovolatel v dovolání zpochybňuje správnost dvou právních závěrů odvolacího soudu. V prvním případě jde o závěr, podle něhož je ujednání o smluvní pokutě neplatné pro nedostatek zákonem stanovené písemné formy, ve druhém o právní závěr, že ujednání o smluvní pokutě by v dané věci bylo neplatné rovněž z důvodu absence souhlasného projevu vůle ze strany manželky žalovaného. Odvolací soud však ve skutečnosti své rozhodnutí založil toliko na prvním z uvedených závěrů; druhý uvedený právní závěr učinil pouze z důvodu komplexnosti právního rozboru posuzované věci, a protože tento právní závěr nebyl podkladem rozhodnutí odvolacího soudu, není namístě jej podrobit přezkumu v dovolacím řízení [srov. § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř.]. Dovolacímu přezkumu se tak v souladu s ustanovením § 242 odst. 3 věta první otevírá posouzení otázky, zda zkoumané ujednání o smluvní pokutě splňuje zákonný požadavek písemné formy.

Podle ustanovení § 544 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obč. zák.“) lze smluvní pokutu sjednat jen písemně a v ujednání musí být určena výše pokuty nebo stanoven způsob jejího určení. Podle ustanovení § 46 odst. 2 věty první obč. zák. stačí pro uzavření smlouvy písemnou formou, dojde-li k písemnému návrhu a k jeho

písemnému přijetí. Písemný návrh a přijetí jsou platnými právními úkony tehdy, jsou-li podepsány jednající osobou (§ 40 odst. 3 věta první před středníkem obč. zák.).

Písemná forma právního úkonu předpokládá existenci dvou náležitostí: písemnosti a podpisu. V posuzované věci je ujednání o smluvní pokutě zachyceno písemně na listině, a to v rámci kupní smlouvy na věci movité. Návrh na ujednání o smluvní pokutě je v písemné podobě podepsán pouze žalobcem, přestože v záhlaví písemného vyhotovení návrhu byla uvedena rovněž žalobcova manželka. Není pochyb, že pouze žalobce protistraně písemně navrhl uzavření smlouvy, jejíž součástí bylo rovněž ujednání o smluvní pokutě (vůči druhé smluvní straně byl předložen návrh podepsaný toliko žalobcem) a bylo by na zvážení druhé strany (tj. žalovaného a jeho manželky, jimž byl návrh adresován), zda takový návrh akceptuje, či nikoliv. Osobou, která projevila vůli být návrhem pro případ akceptace druhou smluvní stranou vázána, byl tedy pouze žalobce sám. Jelikož žalobce učinil svůj návrh písemně a opatřil jej svým podpisem, je návrh z hlediska dodržení zákonem stanovených podmínek písemné formy platný. Zbývá posoudit platnost jeho přijetí.

V písemném žalobcově návrhu na uzavření smlouvy jsou jako kupující označeni žalovaný a jeho manželka; návrh byl tedy určen nejen žalovanému, nýbrž i jeho manželce. Namítá-li žalobce, že jeho vůle byla jiná (což dokládá skutkovými okolnostmi sepisu a podepsání smlouvy), je toto jeho tvrzení irelevantní. U písemného právního úkonu je právně významná jen vůle účastníků vyjádřená v písemném textu. Pouhé záměry účastníků nevyjádřené v písemném textu, nebo odlišné od záměrů zachycených v písemném textu, jsou právně bezvýznamné. Takový závěr vyplývá ze samotného smyslu zákona, který pro některé

právní úkony stanoví písemnou formu, ačkoliv jinak ctí zásadu bezformálnosti právních úkonů. Obecně lze říci, že zákon požaduje určitou formu právního úkonu všude tam, kde má tento právní úkon pro subjekty závažnější právní účinky a kde je důraz kladen na právní jistotu subjektů i ochranu třetích osob. Bylo by proti smyslu uvedeného požadavku vykládat právní úkon v rozporu s vůlí vyjádřenou v písemném textu, když jeho podstatou je právě právní jistota ohledně vůle účastníků, daná jejím písemným vyjádřením.

Zbývá proto posoudit, zda za této situace, kdy návrh byl určen (adresován) žalovanému a jeho manželce, a manželka žalovaného listinu, na níž byla zaznamenána kupní smlouva (resp. v ní obsažené ujednání o smluvní pokutě, které je předmětem přezkumu v dovolacím řízení), nepodepsala, vzniklo ujednání o smluvní pokutě v písemné formě mezi žalobcem a žalovaným.

Pro vznik smlouvy přijetím návrhu určeného více osobám stanoví zvláštní ustanovení zákona další podmínku. Je-li návrh určen dvěma nebo více osobám a z jeho obsahu vyplývá, že úmyslem navrhovatele je, aby všechny osoby, kterým je návrh určen, se staly stranou smlouvy, je smlouva uzavřena, jestliže všechny tyto osoby návrh přijmou (srov. § 44 odst. 3 obč. zák.).

Jak je vyloženo výše, v posuzované věci listina obsahující kupní smlouvu s ujednáním o smluvní pokutě vypovídá o úmyslu navrhovatele, aby stranou smlouvy se stal jak žalovaný, tak i jeho manželka. Protože byl však návrh smlouvy podepsán (přijat) pouze žalovaným samotným, smlouva v písemné formě nevznikla. Požadavek písemné formy tak nesplňuje ani ve smlouvě obsažené ujednání o smluvní pokutě. Nedostatek písemné formy způsobuje neplatnost ujednání o smluvní pokutě. Jde o neplatnost absolutní působící

přímo ze zákona od počátku (*ex tunc*) bez ohledu na to, zda se této neplatnosti někdo dovolal. Ujednání o smluvní pokutě nevzniklo, a není tak dán žádný právní důvod, na jehož základě by byl žalovaný povinován k placení smluvní pokuty.

9. Neplatnost závazku zaplatit smluvní pokutu obsaženého v jednostranném uznání dluhu

§ 40 odst. 1, § 544 odst. 2 obč. zák.

Je-li závazek dlužníka zaplatit v případě nesplnění dluhu smluvní pokutu obsažen v jeho jednostranném písemném uznání dluhu, není smluvní pokuta platně sjednána, přijal-li věřitel tento závazek dlužníka jen ústním nebo konkludentním projevem vůle.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 457/2004
C 3621 – Soubor

Z odůvodnění:

Okresní soud v Třebíči (dále jen „soud prvního stupně“) rozsudkem ze dne 16. ledna 2002, čj. 4 C 364/2001-30, uložil žalovanému, aby zaplatil žalobci částku 120 000 Kč a smluvní pokutu ve výši 1 320 000 Kč, vše do tří dnů od právní moci rozsudku (výrok I.), a rozhodl o nákladech řízení (výrok II.). Vyšel ze zjištění, že žalovaný na základě smlouvy o půjčce převzal 12. 1. 1999 od žalobce částku 290 000 Kč, kterou se zavázal vrátit do 12. 4. 1999. Mezi účastníky nebylo sporu o tom, že žalovaný na splátkách půjčky postupně zaplatil 170 000 Kč, a to 21. 7. 1999 částku 80 000 Kč, 22. 7. 1999 částku 60 000 Kč, 19. 8. 1999 částku 20 000 Kč a 25. 4. 2000 částku 10 000 Kč. Žalobce však popíral tvrzení žalovaného, že 12. 8. 1999

bylo zaplacen ještě 200 000 Kč. Soud prvního stupně dospěl k závěru, že se žalovanému nepodařilo toto jeho tvrzení prokázat, a to přesto, že na listině z 12. 1. 1999, obsahující uznání dluhu žalovaného, je tato částka jako zaplacená uvedena. Žalobcův podpis na listině, na který žalovaný v rámci své obrany poukázal, je totiž umístěn nad touto částkou. Pokud pak žalovaný dokládá, že si od firmy K. S., s. r. o., se sídlem v T. půjčil dne 11. srpna 1999 částku 200 000 Kč, je sice předloženými listinami prokázáno, že žalovaný uvedenou částku obdržel, ale nikoli též to, že byla vyplacena žalobci. Soud prvního stupně posoudil věc podle § 657 občanského zákoníku (dále jen „obč. zák.“) a uložil žalovanému, aby zaplatil žalobci zbytek půjčené částky ve výši 120 000 Kč. Kromě toho je žalovaný povinen zaplatit i smluvní pokutu, kterou si účastníci sjednali 12. 1. 1999 podle § 544 obč. zák. ve výši 2 000 Kč za každý den prodlení a která do 31. 1. 2001 činí 1 320 000 Kč.

K odvolání žalovaného Krajský soud v Brně jako soud odvolací rozsudkem ze dne 29. května 2003, čj. 12 Co 346/2002-57, změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žalobu o zaplacení částky 1 440 000 Kč zamítl (výrok I.), a rozhodl o nákladech řízení před soudy obou stupňů (výrok II.). I on vzal za prokázané, že si žalovaný od žalobce půjčil částku 290 000 Kč, a zdůraznil, že pokud žalovaný namítl, že mu ve skutečnosti bylo předáno jen 200 000 Kč a 90 000 Kč představoval smluvený úrok za tři měsíce, bylo vzhledem k uznání dluhu (§ 558 obč. zák.) na něm, aby v tomto směru předložil důkaz. To ale žalovaný neučinil. Na rozdíl od soudu prvního stupně však odvolací soud dospěl k závěru, že záznamy o vrácených částkách na předloženém uznání dluhu prokazují, že dne 12. srpna 1999 zaplatil žalovaný žalobci 200 000 Kč.

(...) Pokud jde o smluvní pokutu, uvedl odvolací soud, že ji lze platně sjednat toliko na základě dvoustranného právního úkonu, a to v písemné formě (§ 544 obč. zák.). V daném případě je ovšem závazek žalovaného zaplatit smluvní pokutu obsažen v jeho jednostranném právním úkonu (uznání dluhu), který je podepsán pouze jím. Žalobce ani netvrdí, že by jeho podpis týkající se ujednání o smluvní pokutě byl na jiné listině, která by jako akceptace návrhu na uzavření dohody byla žalovanému doručena, a tak nelze hovořit o platně uzavřené dohodě. Proto ani požadavek žalobce na zaplacení smluvní pokuty není důvodný.

Proti tomuto rozsudku podal žalobce dovolání.

(...) Dovolatel nesouhlasil ani se závěrem, že nebyla platně sjednána smluvní pokuta, když podle jeho názoru byla dodržena písemná forma tohoto závazkového vztahu a to, že žalobce závazek žalovaného akceptoval, se logicky předpokládá. Tím, že povinný závazek převzal a listinu podepsal, byly zákonem vyžadované náležitosti splněny. Žalobce navrhl, aby byl napadený rozsudek zrušen a aby věc byla vrácena odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

(...) Podle § 544 odst. 1 obč. zák. sjednají-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán po-

kutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda. Smluvní pokutu lze sjednat jen písemně a v ujednání musí být určena výše pokuty nebo stanoven způsob jejího určení (odst. 2 téhož ustanovení). Z textu citovaných ustanovení se zcela jednoznačně podává, že smluvní pokuta musí být sjednána, tj. založena dvoustranným právním úkonem (smlouvou), pro niž je navíc zákonem předepsána písemná forma. Podle § 46 odst. 2 obč. zák. pro uzavření smlouvy písemnou formou stačí, dojde-li k písemnému návrhu a k jeho písemnému přijetí; projevy účastníků (s výjimkou smluv o převodu nemovitosti) nemusí být na jedné listině. Podle § 40 odst. 3 obč. zák. je písemný právní úkon platný, je-li podepsán jednající osobou. Jestliže tedy v daném případě je závazek žalovaného zaplatit smluvní pokutu obsažen jen v jeho jednostranném právním úkonu (uznání dluhu) a žalobce nikterak nepopírá, že z jeho strany žádný písemný projev vůle směřující k přijetí tohoto závazku žalovaného, který by bylo možno považovat za platný ve smyslu § 40 odst. 3 obč. zák., učiněn nebyl, je závěr odvolacího soudu, že nedošlo k platnému ujednání o smluvní pokutě, správným výkladem správně aplikovaného právního předpisu. Otázka určitosti ujednání o způsobu určení smluvní pokuty už je pak pro posouzení platnosti ujednání o smluvní pokutě bez významu. Dovolací důvod uvedený v § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. tedy naplněn není.

III. STRANY UJEDNÁNÍ O SMLUVNÍ POKUTĚ

Úvodní poznámky

V praxi nejčastěji nastává situace, kdy strany hlavní smlouvy obsahující zajišťovanou povinnost jsou i stranami ujednání o smluvní pokutě. Jedná se o jeden z výrazů akcesority smluvní pokuty k závazku hlavnímu.

Složitější otázky nastávají, je-li smluvní pokuta sjednána tak, že oprávněným ze smluvní pokuty je třetí osoba. Ještě komplikovanější situace vzniká, je-li třetí osoba tou, která se v případě porušení povinnosti osobou z hlavního závazku zavázala platit smluvní pokutu.

Těmto otázkám se věnovala i teorie a shoduje se v odpovědi na první otázku, méně však na druhou.

K první otázce většina autorů připouští možnost sjednání smluvní pokuty ve prospěch třetí osoby⁹⁾. Takové ujednání by představovalo fakticky smlouvu ve prospěch třetí osoby ve smyslu ustanovení § 50 obč. zák.¹⁰⁾

Obtížnější je však situace při řešení druhé otázky, tedy může-li být zavázána ze smluvní pokuty třetí osoba, i když není povinnou z hlavního zajišťovaného závazku. Pohledy na řešení této otázky se liší. Zaznívají hlasy pro a proti. Podle D. Paťka by takové ujednání jako možné mělo charakter ručitelského závazku¹¹⁾. P. Čech upozorňuje, že třetí osoba podle prvorepublikové úpravy mohla být jak oprávněným ze smluvní pokuty, tak povinným¹²⁾.

Judikatura se k těmto otázkám vyjádřila věcně v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 26. července 2010, sp. zn. 33 Cdo 498/2009, kde dovodila, že z ustanovení § 544 odst. 1 obč. zák. vyplývá, že smluvní pokutu si mohou sjednat pouze smluvní strany pro případ porušení povinnosti vyplývající z jimi uzavřené smlouvy. Smluvní pokutu mohou sjednat pouze osoby v postavení věřitel – dlužník hlavního (smluvní pokutou zajišťovaného) závazku. V projednávané věci dospěl dovolací soud k závěru, že ve zprostředkovatelské smlouvě smluvní pokuta nebyla sjednána k zajištění závazku žalované uzavřít kupní smlouvu založenému smlouvou o budoucí kupní smlouvě. Žalobce nebyl smluvní stranou smlouvy o budoucí smlouvě, a již proto ani nemohl sjednat smluvní pokutu pro případ nesplnění závazku touto smlouvou založeného. Věřitelem tohoto závazku byl budoucí kupující a pouze on mohl s žalovanou jako budoucí prodávající uzavřít dohodu o smluvní pokutě. Šlo tedy o sjednání smluvní pokuty ve prospěch třetí osoby.

⁹⁾ Srov. Škárová, M. in Jehlička, O.; Švestka, J.; Škárová, M. *Občanský zákoník. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, díl II., s. 1449.

¹⁰⁾ Srov. Paťek, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 28.

¹¹⁾ Paťek, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 28.

¹²⁾ Čech, P. Judikatura ke smluvní pokutě. Časopis *Všechno*, dostupný na www.vsehrd.cz.

V literatuře¹³⁾ je zmiňováno rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. července 2001, sp. zn. 25 Cdo 186/2000, ze kterého je dovozován závěr, že smluvní pokutu lze sjednat i s třetí osobou jako dlužníkem ze smluvní pokuty. Toto rozhodnutí má povahu usnesení, kdy dovolací soud neshledal přípustnost dovolání. Dovolatel nevymezil žádnou z otázek zásadního právního významu napadeného rozhodnutí. Nejvyšší soud věcně spor neřešil. Proto toto rozhodnutí do tohoto přehledu judikatury jako možné vodítko k předvídatelnému rozhodování soudů v obdobných věcech není zařazeno.

Podle **nového občanského zákoníku** smluvní pokuta může být sjednána pro případ porušení smluvené povinnosti jedné ze stran nebo i porušení jinou osobou. Samozřejmě za předpokladu, že tato jiná osoba s takovým ujednáním projeví souhlas.

10. Strany ujednání o smluvní pokutě

§ 544 obč. zák.

Smluvní pokutu mohou sjednat pouze osoby v postavení věřitel – dlužník hlavního (smluvní pokutou zajišťovaného) závazku.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2010, sp. zn. 33 Cdo 498/2009
www.nsoud.cz

Z odůvodnění:

Okresní soud v Kladně rozsudkem ze dne 19. 3. 2008, čj. 11 C 16/2007-77, uložil žalované zaplatit žalobci do 15 dnů od právní moci rozsudku 50 000 Kč se specifikovanými úroky z prodlení. Soud prvního stupně vyšel ze zjištění, že žalobce jako zprostředkovatel a žalovaná jako zájemce uzavřeli dne 28. 8. 2006 zprostředkovatelskou smlouvu, již se žalobce zavázal vyvíjet činnost směřující k zajištění možnosti zájemce uzavřít „smlouvu o prodeji“ označeného bytu. Žalovaná se v článku II.1. zprostředkovatelské smlouvy zavázala zaplatit žalobci pro případ, že bude příslušná smlouva jeho přičiněním uzavřena, provizi 50 000 Kč. V článku II.4. se smluvní strany

dohodly, že v případě, že zájemce nevyužije bez vážného důvodu příležitost uzavřít příslušnou smlouvu s třetí osobou, kterou vyhledal zprostředkovatel, a za podmínky stanovených zájemcem v této smlouvě, náleží zprostředkovateli provize ve výši dle článku II.1. smlouvy. Žalovaná uzavřela smlouvu o budoucí kupní smlouvě s budoucím kupujícím O. B., kterého vyhledal žalobce. Následně připravenou kupní smlouvu s kupujícími O. a B. B. žalovaná nepodepsala.

Na podkladě takto zjištěného skutkového stavu soud prvního stupně dospěl k závěru, že účastníci uzavřeli zprostředkovatelskou smlouvu podle § 774 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obč. zák.“). Článek II.4. posoudil jako platné ujednání o smluvní pokutě (§ 544 obč. zák.). Jelikož žalobce vyhledal zájemce o koupi a připravil kupní smlouvu, je žalovaná, která tuto smlouvu odmítla podepsat, povinna smluvní pokutu zaplatit. Právo na úroky z prodlení opřel soud prvního stupně o § 517 odst. 2 obč. zák.

Krajský soud v záhlaví citovaným rozsudkem rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé změnil tak, že žalobu zamítl.

¹³⁾ Např. Čech, P. Judikatura ke smluvní pokutě. Časopis *Všehrd*, dostupný na www.vsehrd.cz.

Odvolací soud převzal skutková zjištění soudu prvního stupně. Oproti němu však ujednání článku II.4. smlouvy vyhodnotil jako absolutně neplatné (§ 39 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „obč. zák.“). Dospěl jednak k závěru, že toto ujednání obchází ustanovení § 774 obč. zák., je-li jím sjednán nárok na provizi i pro případ, že zprostředkovávaná smlouva nebude uzavřena, a dále odkazuje na rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Cdo 3053/2007 uzavřel, že zájemce není povinen uzavřít kupní smlouvu s osobou vyhledanou zprostředkovatelem, a proto jej k tomu nelze nutit pod sankcí smluvní pokuty.

Rozsudek odvolacího soudu napadl žalobce dovoláním. Má za to, že rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci [§ 241a odst. 2 písm. b) zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů, dále též jen „o. s. ř.“]. Prosazuje, že žalobkyně neuzavěřením kupní smlouvy porušila svůj závazek ze smlouvy o budoucí kupní smlouvě, a tím porušila i závazek podle článku II.4. zprostředkovatelské smlouvy. Zdůrazňuje, že on všechny povinnosti zprostředkovatele splnil. Ačkoliv to není v článku II.4. zprostředkovatelské smlouvy výslovně uvedeno, z jeho obsahu je podle dovolatele nepochybné, že úmyslem stran bylo sankcionovat porušení závazku zájemce uzavřít kupní smlouvu, nikoli pro tento případ sjednat provizi. Připomíná přitom, že právní úkony je třeba „vykládat dle jejich obsahu“. Závěry formulované v rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Cdo 3053/2007 na daný případ podle dovolatele nedopadají, neboť v tam souzené věci nebyla uzavřena smlouva o budoucí smlouvě a kupní smlouva byla uzavřena s jiným subjektem. Z uvedených důvodů navrhl, aby odvolací soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

(...) Z odůvodnění napadeného rozhodnutí se podává, že odvolací soud posuzoval článek II.4. zprostředkovatelské smlouvy jednak jako sjednání provize, jednak jako ujednání o smluvní pokutě.

Podle § 544 odst. 1 obč. zák., sjednají-li si strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníkovi porušením povinnosti nevznikne škoda. Podle § 544 odst. 2 obč. zák. lze sjednat smluvní pokutu jen písemně a v ujednání musí být určena výše pokuty nebo stanoven způsob jejího určení.

Podle § 39 obč. zák. je neplatný právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům.

Institut smluvní pokuty je jedním z právních prostředků zajištění závazků. Jejich smyslem je zajištění splnění povinností, jež jsou obsahem závazků. Účelem smluvní pokuty je donutit dlužníka pohrůzkou majetkové sankce k řádnému splnění závazku. Zároveň má sankční charakter, neboť účastníka, který poruší smluvní povinnost, stíhá nepříznivým následkem v podobě vzniku další povinnosti zaplatit peněžitou částku ve sjednané výši. Sjednání pokuty a její výše je zásadně věcí vzájemné dohody stran. Zajišťovací závazek nemůže vzniknout bez existence zajišťovaného (hlavního) závazku a nemůže bez něj existovat, což je výrazem akcesorické povahy zajištění.

Je-li článek II.4. zprostředkovatelské smlouvy posuzován jako ujednání o smluvní pokutě, pak majetkovou sankci představuje povinnost zaplatit částku ve výši sjednané provize pro případ, že zájemce bez vážného důvodu nevyužije příležitost – za podmínek jím ve smlouvě